

Urbanisering, storstäder och tillväxt

En kunskapsöversikt kring sambandet
mellan städer och ekonomisk tillväxt

Mats Johansson

Regleringsbrevsuppdrag nr 2, 2006
Dnr 1-010-2006/0004

ITPS, Institutet för tillväxtpolitiska studier
Studentplan 3, 831 40 Östersund
Telefon 063 16 66 00
Telefax 063 16 66 01
E-post info@itps.se
www.itps.se
ISSN 1652-0483

För ytterligare information kontakta Lars Bager-Sjögren
Telefon 08-456 67 13
E-post lars.bager-sjogren@itps.se

Förord

ITPS har ett uppdrag att sammanställa forskningslitteratur kring områden som berör tillväxt och tillväxtpolitik. Hittills behandlade områden är internationalisering, hållbar utveckling, tillväxtteori utifrån ett entreprenöriellt perspektiv samt strukturomvandling och universitetsbaserad forskning.

Föreliggande rapport, *Urbanisering, storstäder och tillväxt*, redovisar och analyserar olika synsätt på sambandet mellan urbanisering, städer och ekonomisk tillväxt.

Rapporten består av två avdelningar, en där de större eller klassiska problemen inom forskningsområdet sammanfattas och en där ett urval av särskilt intressanta artiklar ur senare tids forskningsproduktion beskrivs.

Forskningsöversikten visar att det finns ett tydligt samband mellan urbanisering och tillväxt. Orsaken till sambandet väcker däremot diskussion. Den ena sidan hävdar att urbaniseringen, staden och stadsmiljön i sig är en drivkraft för ekonomisk tillväxt. Den andra sidan poängterar att det är strukturomvandlingen och den ekonomiska utvecklingen som resulterar i en urbanisering.

Rapporten har författats av Mats Johansson, som tidigare arbetade på ITPS men som numera är på institutionen för Infrastruktur på Kungliga Tekniska Högskolan. Han har sedan en lång tid tillbaka arbetat inom EU:s särskilda forskningsprojekt ESPON, European Spatial Observation Network.

ITPS hoppas att rapporten ska tjäna som en introduktion till problem och nyckelartiklar för de som är intresserade av regional utvecklingsdynamik utifrån urbaniseringsperspektivet.

Östersund, november 2006

Sture Öberg
Generaldirektör

Innehåll

Sammanfattning	7
Summary	9
1 Inledning	11
2 Storstäder och ekonomisk tillväxt – ett nygammalt intresse?	15
2.1 Historik – en kort exposé	15
2.2 Städer, storlek och produktivitet	18
2.3 Städer, storlek och tillväxt.....	20
2.4 Humankapital, kreativitet och tillväxt.....	23
2.5 Polycentriska funktionella stadsregioner – en förutsättning för hållbar tillväxt?	26
3 De senaste årens diskussion – en tidskriftsgenomgång	31
3.1 Genomgångna tidskrifter och artiklar	31
3.2 Städer och ekonomisk tillväxt	31
3.2 Städer och urbana agglomerationer	37
3.3 Polycentrism och tillväxt	39
4 Avslutande kommentarer	43
Litteratur.....	45

Sammanfattning

Det finns ett tydligt empiriskt samband mellan urbanisering och ekonomisk tillväxt men orsakssambanden är oklara. Är det urbaniseringen, staden och stadsmiljön i sig som är en drivkraft för den ekonomiska tillväxten? Eller är det strukturomvandlingen och den ekonomiska utvecklingen som orsakar urbaniseringen?

Syftet med föreliggande studie är en kortfattad litteratur- och kunskapsöversikt av olika synsätt på sambandet mellan urbanisering, städer och ekonomisk tillväxt

Alfred Marshall var kanske den som tidigast kom att behandla städer och stadsdistrikt som innovativa och tillväxtfrämjande miljöer. I "Principles of Economics" från 1890 lanserades begreppet "industriella distrikt" och staden som innovativ miljö. Trots att Marshalls industriella distrikt snarare var avgränsade kvarter eller mindre industristäder har mycket av dagens urbanforskning och klusterteorier utgått från Marshalls tankegångar kring urbana agglomerationsfördelar. Lokala skaleffekter uppkommer i städerna, vilket underlättar kunskapsöverföring, ökar specialiseringsgraden inom olika industrier, minskar transaktionskostnaderna och förbättrar matchningsprocessen på arbetsmarknaden. Resultatet blir att staden anses ha haft och fortfarande är av stor betydelse för tillväxt och välstånd.

Tre tyska forskare har haft stort inflytande över urbanforskningen och lokaliseringsteorin. År 1909 introducerade Alfred Weber sin lokaliserings- och produktionsmodell, som kan betraktas som en kostnadsminimeringsmodell. År 1933 publicerade Walter Christaller sin centralortsteori och 1944 lanserade August Lösch sin intäktsmaximeringsmodell. Det gemensamma för dessa var dock att kopplingen urbanisering och ekonomisk tillväxt inte gjordes explicit utan endast genom de effekter som lokaliseringsteorin antydde. Dessa modeller kom sedan att utvecklas i en mer dynamisk riktning där förändringar i kostnader och infrastruktur och staden som miljö och tillväxtskapande faktor accentuerades mer eller mindre explicit.

Det nyvaknade intresset för det specifika forskningsområdet städer och ekonomisk tillväxt kan emellertid till stor del sägas vara förknippat med namnet Jane Jacobs och särskilt då med boken "Cities and the Wealth of Nations" från 1984. Kortfattat innebär Jacobs ståndpunkt att städerna är en av de viktigaste drivkrafterna bakom ekonomisk tillväxt. Den urbana miljöns diversifiering leder till korsbefrukning mellan företag och människor inom olika verksamheter ("urbanisation economies"), vilket får positiva effekter på tillväxten.

Under 1980-talet kom forskningen att fokuseras kring staden som kreativt centrum. En annan forskningsinriktning som växte fram under 1980-talet emanerade från den "nya ekonomiska tillväxtteorin" där endogena faktorer fick allt större betydelse och som delvis kom att manifesteras i den "nya ekonomiska geografin".

I avsnitten "städer, storlek och produktivitet" och "städer, storlek och tillväxt" finns det en gemensam nämnare, nämligen att det finns ett positivt samband mellan urbanisering och produktivitet å ena sidan samt urbanisering och tillväxt å den andra. Detta är i och för sig självklart eftersom ökad produktivitet givet oförändrade insatser av arbete, kapital och naturresurser är vad som skapar tillväxt.

Det finns även etablerade samband mellan humankapital och tillväxt. Eftersom storstäder oftast har en högre andel högutbildade än mindre städer eller glest befolkade regioner blir resultatet också att sambandet mellan städer, humankapital och tillväxt idag knappast ifrågasätts.

I stället är det orsakssambanden mellan urbanisering, stadsutveckling och tillväxt som tycks väcka diskussion. Denna tar sig ofta uttryck i en ”höna eller ägg” analys. Sambandet mellan städer och tillväxt analyseras ofta utifrån två olika perspektiv – dels att städer, i synnerhet då storstäder, är en drivkraft bakom tillväxten (t ex Jane Jacobs), dels att urbaniseringen och städernas utveckling är ett resultat av tillväxten och den strukturella omvandling som skett i ekonomin (t ex Mario Polèse). Gemensamt för båda ansatserna är att de tar utgångspunkt i det empiriska sambandet mellan urbanisering och ekonomisk tillväxt men där orsakssambanden är olika. I det första fallet läggs tonvikten på städerna som en mötesplats där nya idéer får frodas och där ny teknik först slår rot med positiva effekter på såväl regional som nationell utveckling. Urbaniseringen, staden och stadsmiljö i sig är en drivkraft för ekonomisk tillväxt.

I det andra fallet betonas de geografiska omfördelningseffekter som den nationella tillväxten medför med urbanisering och stadstillväxt som ett resultat. Detta synsätt poängterar istället strukturuomvandlingen och den ekonomiska utvecklingen som orsak till urbaniseringen. Här framhålls de tekniska förändringar som sker i samhället och som påverkar relationerna mellan stad och land samt teknik- och produktivitetsutvecklingen inom olika nationella aggregat, vilket också ger ett helt annat perspektiv på sambandet mellan städer och ekonomisk utveckling.

Vad gäller staden som kreativt centrum tycks den ansatsen ligga närmare den första ståndpunkten genom att den är mer fokuserad på stadens inre egenskaper än vad som tilldrar sig i övriga regioner. Den inom EU pågående diskussionen om polycentriska stadsregioner som tillväxtskapande och mera konkurrenskraftiga regioner verkar emellertid ligga närmare den andra ståndpunkten även om inte orsakssambanden explicit diskuteras mer än att en polycentrisk struktur är att föredra framför en monocentrisk utifrån ett regionalt tillväxtperspektiv. De båda ”huvudsynsätten” verkar dock snarare vara komplementära än alternativa.

Summary

A clear empirical link exists between urbanization and economic growth, but the causal direction in the found correlations are unclear and debated. Is it urbanization, the city and the urban environment in themselves that are a driving force of economic growth? Or is it structural transformation and economic growth that cause urbanization?

The purpose of the present study is to provide a concise overview of the literature and knowledge available on different approaches to the correlation between urbanization, cities and economic growth.

Alfred Marshall was, perhaps, the first to consider cities and urban districts as innovative and growth-promoting environments. In “Principles of Economics” (1890), the term “industrial districts” was coined, along with the idea of the city as an innovative environment. Although Marshall’s industrial districts were more on the lines of defined areas or small industrial towns, much of today’s urban research and cluster theories are rooted in Marshall’s reflections on advantages of urban agglomeration. Local effects of scale arise in the cities, facilitating knowledge transfer, increasing the degree of specialization in different industries, cutting the costs of transactions and streamlining the process of matching in the labour market. The result is that cities are considered to have had – and still to have – a major role in terms of growth and prosperity.

Three German researchers have considerably influenced urban research and the theory of location. In 1909, Alfred Weber presented his location and production model, which may be regarded as a cost-minimization model. In 1933, Walter Christaller published his central-place theory and in 1944 August Lösch launched his revenue-maximization model. What is common to these theories, however, was that the link between urbanization and economic growth was not made explicitly, but only via the effects implied by the theory of location. These models were then developed in a more dynamic direction, where changes in costs and infrastructure, and the city as an environment and growth-generating factor, became accentuated explicitly in varying degrees.

However, the recently awakened interest in the specific research field focusing on cities and economic growth may largely be said to spring from the ideas of Jane Jacobs, and in particular her book “Cities and the Wealth of Nations” (1984). Briefly stated, Jacobs’ contention is that cities are one of the most important driving forces behind economic growth. The diversification of the urban environment leads to cross-pollination between businesses and people in different activities (“urbanization economies”), which has beneficial impact on growth.

In the 1980s, research became focused on the city as a creative centre. Another line of research that emerged in that decade emanated from the “new theory of economic growth”, in which endogenous factors acquired ever-greater importance, and which became manifested *inter alia* in the “new economic geography”.

The sections “cities, size and productivity” and “cities, size and growth” have a common denominator, namely that a positive correlation exists between urbanization and productivity on the one hand and urbanization and growth on the other. This, in itself, is a self-evident fact, since higher productivity – given unchanged inputs of work, capital and natural resources – is what creates growth.

Established correlations also exist between human capital and growth. Because in most cases major cities have a higher proportion of highly educated people than small towns and sparsely populated regions, the result again is that the correlation between cities, human capital and growth is today hardly contested.

Instead, it is the causal connexions between urbanization, urban development and growth that seem to provoke debate. This is often manifested in the form of a “chicken-and-the-egg” analysis. The empirical correlation between the growth of cities and economic growth is often analyzed from two different perspectives – either that cities, especially major cities, function as a driving force of growth (as proposed by Jane Jacobs), or that urbanization and the growth of cities are a result of the growth and structural transformation that has taken place in the economy (as argued, for example, by Mario Polèse). The two approaches have this in common: their starting-point is the empirical correlation between urbanization and economic growth, although the causal direction are said to be different. In the first case, the emphasis is placed on the cities as a meeting place where new ideas thrive and where new technology first takes root, benefiting not only regional but also national development. Urbanization, the city and the urban environment themselves are a driving force of economic growth.

In the second case, the effects of geographical redistribution brought by the national growth – leading to urbanization and urban growth – are stressed. This view underlines that the structural transformation and economic growth are the cause of urbanization. It highlights the technological changes that take place in society and that influence the relationships between city and country, as well as developments in technology and productivity within various national aggregates, which also provides a totally different perspective on the correlation between cities and economic growth.

As far as the city as a creative centre is concerned, this approach seems to be closer to the first viewpoint, in that it focuses more closely on the inherent characteristics of the city than on what takes place in other regions. The debate currently taking place in the EU on polycentric urban regions as growth-generating and more competitive regions seems, however, to align itself more closely with the second viewpoint, even if the causal correlations are not discussed explicitly, other than considering that a polycentric structure is preferable to a monocentric one from the perspective of regional growth. However, the “main approaches” seem to be complementary, rather than alternative.

1 Inledning

"The city is not only the place where growth occurs....., but also is the engine of growth itself"¹

"Agglomeration can be considered the counterpart of economic growth"²

Urbaniseringen har varit en central ingrediens inom de ekonomiska, ekonomisk-historiska och geografiska forskningsområdena med avseende på diskussionen kring sambandet mellan urbanisering, städer och ekonomisk tillväxt. Ovanstående citat sammanfattar forskningsområdet på ett komprimerat sätt och belyser också att sambandet mellan städer och tillväxt kan analyseras utifrån två perspektiv – dels att städer, i synnerhet då storstäder, är en drivkraft bakom tillväxten, dels att urbaniseringen och städernas utveckling är ett resultat av tillväxten och den strukturella omvandling som skett i ekonomin. Båda ansatserna tar utgångspunkt i det empiriska sambandet mellan ekonomisk tillväxt, ekonomisk utvecklingsnivå och urbanisering men orsakssambanden är olika. I det första fallet läggs tonvikten på städerna som en mötesplats där nya idéer får frodas och där ny teknik först slår rot med positiva effekter på såväl regional som nationell utveckling. Stadsmiljön i sig är också tillväxtskapande genom de dynamiska agglomerationsfördelar som är förknippade med städer och stadsmiljön. I det andra fallet betonas de geografiska omfördelnings-effekter som den nationella tillväxten medför med urbanisering och stadstillväxt som ett resultat. Det bör dock beaktas att de analyser som gjorts oftast hänför sig till nationell utveckling – att utifrån internationella tvärsnittsdata jämföra olika storstäders inverkan på eller vars utveckling kan ses som effekt av den ekonomiska utvecklingen är mera problematiskt eftersom olika länder och världsdelar skiljer sig åt med avseende på inkomster, utvecklingsfas och tillväxtförlopp. Inte desto mindre har även denna typ av studier gjorts med varierande resultat som följd.

Efterhand som den ekonomiska utvecklingen fortskrider och inkomstnivån höjs sker det emellertid, enligt många studier, en decentralisering av de urbana aktiviteterna och de allra största städerna minskar i relativ betydelse. Spridningsförloppet är orsakat av att ekonomin har nått en utvecklingsfas där det finns ekonomiska möjligheter att bygga ut infrastrukturen och sprida resurserna till omlandet. Dessutom uppkommer negativa storstadseffekter som högt kostnadsläge och trängsel som gör att storstädernas attraktionskraft minskar och särskilt då för standardiserad varuproduktion som inte är beroende av storstadlokalisering för att fungera och vara konkurrenskraftig. Detta innebär dock inte automatiskt ett uppsving för landsbygden utan att det snarare är mindre och medelstora städer som kan dra nytta av detta utvecklingsförlopp. Detta ligger också i linje med teorin om rumsliga produktcykler.³ Det finns också forskare som påpekar att ökad internationell handel och ett större exportberoende minskar betydelsen av de allra största städerna genom att beroendet av huvudstaden eller de nationella metropolerna avtar.⁴

¹ Duranton, 2000, sid 291-292.

² Fujita & Thisse, 2002, sid 389.

³ Se Davis & Henderson, 2003, för en genomgång av olika synsätt på urbaniseringsprocessen i olika länder.

⁴ Elizondo & Krugman, 1992, enligt Moomaw & Shatter, 1996.

Visserligen lägger olika forskare tonvikten i varierande grad på de olika synsätten men kan det inte istället vara så att de snarare är komplementära än alternativa? Diskussionen rör sig då mindre om vad som är orsak och verkan utan sambanden framhålls snarare för att visa på den kumulativa process som stadstillväxt och ekonomisk tillväxt utgör. Att urbaniseringen dessutom inte kan fortsätta hur långt som helst gör att sambanden mellan urbanisering och tillväxt dessutom avtar med tiden – ett land kan endast vara 100 procent urbaniserat. Det innebär att urbaniseringen antar skepnaden av ett högerlutande S där urbaniseringsprocessen först sker långsamt, sedan snabbt för att sedan plana ut. Därefter blir det snarare effekterna av förändrade relationer mellan olika typer av städer som alltmer kommer i förgrunden och då framför allt befolkningskoncentrationen till de största städerna och dessas dominans med avseende på ekonomisk tillväxt och politiska förhållanden. Detta är naturligtvis något som varit centralt med avseende även på länder med lägre urbaniseringsgrader genom storstäder ofta kommit i förgrunden vid analyser av sambanden mellan städer och ekonomisk utveckling. Den befolkningsmässiga koncentrationen har ofta betraktats – och betraktas – som ett symptom på omvandling, tillväxt och förnyelse. Att detta förlopp kan vara betingat av den primära sektorns modernisering snarare än stadsnäringarnas utveckling och dragningskraft är den andra sidan av ”utvecklingsmyntet”.

Syftet med föreliggande studie är att kortfattat göra en genomgång av olika synsätt på sambandet mellan städer – och då särskilt storstäder – och ekonomisk tillväxt. Detta sker genom dels en inventering av den ackumulerade kunskapen (kapitel 2), dels vad som skrivits under de senaste åren i vetenskapliga tidskrifter (kapitel 3). Syftet med den andra delen är inte primärt att finna några revolutionerande rön utan istället att få en bild av dagens diskussion. Det bör betonas att syftet inte är att utföra någon ny forskning utan skriften skall ses som en kunskapsöversikt med fokus på sambandet mellan (stor)städer och ekonomisk tillväxt/utveckling utifrån olika perspektiv. Det finns inga vattentäta skott mellan de olika underkapitlen vilket medför att samma författare och studie kan förekomma ett antal gånger och vissa resonemang kan återkomma flera gånger beroende på sammanhanget. Tanken är också att båda avsnitten skall kunna läsas var för sig, vilket innebär att vissa delar och hänvisningar kan verka överlappande och repetitiva.

Mycket av diskussionen kring städer och ekonomisk tillväxt har varit fokuserad kring bl a agglomerationsfördelar, ”urban economies”, ”localisation economies”, innovationsklimat, kluster, industriella distrikt, den kreativa storstaden, segregation, utanförskap och polarisering. Mellan dessa finns inga vattentäta skott och de kan snarare ses som olika delar av samma forskningsområde där den gemensamma nämnaren är städer och ekonomisk utveckling. Till detta har även kommit ett allt större intresse för polycentrisk utveckling som ett medel dels för ökad konkurrenskraft, dels för ökad territoriell sammanhållning. Inom EU har polycentrisk stadsutveckling blivit ett honnörsord och ett mål i sig för att uppnå högre tillväxt, ökad konkurrenskraft, territoriell sammanhållning och hållbar tillväxt. Inte minst genom ESDP (European Spatial Development Perspective) och ESPON-programmet (European Spatial Planning Observation Network) har den polycentriska stadsutvecklingen lyfts fram som ett politiskt relevant och prioriterat forskningsområde.⁵

⁵ ESPON är ett forskningsprogram inom EU som har löpt under 2002–2006 med fortsättning 2007–2013 i ESPON2.

Denna skrift utgår från ovan nämnda områden i syfte att systematisera framställningen men med fokus på städer och ekonomisk tillväxt. Detta innebär att segregationsproblematiken och diskussionen kring utanförskap i storstäderna till stor del kommer att lämnas utanför och endast behandlas i den mån det kommer in som en tillväxthämmande faktor genom t ex arbetsmarknadens segmentering och humankapitalets betydelse för tillväxten.

Eftersom fokus ligger på urbanisering, städer och ekonomisk tillväxt har inte områden som städer och klusterbildning, städer och innovationssystem eller städer i nätverk behandlats explicit. Ifall även dessa områden skulle beaktas hade artikeln blivit av ett omfång flerfaldigt större än dennas. I den mån dessa områden har kommit med har det varit som en del i en förklaring eller ett resonemang kring tillväxtaspekten och inte som något självständigt ämnesområde. Inte heller kommer informationssamhällets och globaliseringens effekter på stadsutvecklingen att explicit behandlas – även detta skulle kräva betydligt större utrymme än vad som står till buds här. Detta innebär att många forskare – som t ex Saskia Sassen⁶ och Manuel Castells⁷ – inte får det utrymme som deras genomslag inom urbanforskningen egentligen berättigar dem till. Inte heller Micheal Porters diamantmodell med avseende på regionala klusters innovationskraft och effekter på tillväxten kommer att explicit behandlas.⁸ Även i detta fall är motiveringen att fokus hos Porter inte primärt ligger på städer och tillväxt utan snarare på kopplingen innovationssystem och tillväxt även om städer ofta är en förutsättning för bildandet av kluster och framgångsrika innovationssystem genom de agglomerationsfördelar som en urban lokalisering i regel för med sig.

---

⁶ Se t ex Sassen, 2001.

⁷ Se t ex Castells, 1989, 1996, 1997.

⁸ Porter, 1990. För en svensk applicering av Porters tankegångar, se Sölvell, Zander & Porter, 1993.

2 Storstäder och ekonomisk tillväxt – ett nygammalt intresse?

2.1 Historik – en kort exposé

”.....it seems unlikely that the city any more than before provided a market sufficient in itself to support industrial development.”⁹

“...the existence of cities themselves is evidently an increasing returns phenomenon.”¹⁰

Urbanisering och städers utveckling har varit ett område som varit i fokus under lång tid. Urbaniseringen har ofta behandlats i samband med övergången från ett agrart till ett industriellt samhälle.¹¹ I de studier som behandlat urbaniseringsprocessen har kopplingen till ekonomisk tillväxt oftast inte varit det centrala utan behandlats mer eller mindre implicit där strukturomvandling, teknisk utveckling och produktivitetssökning setts som en förutsättning för den genomgripande urbaniseringen. I samband med den industriella revolutionen kom den tekniska utvecklingen med bättre grödor och bruksmetoder att resultera i ett överskott på arbetskraft inom de agrara näringarna på landsbygden samtidigt som efterfrågan ökade i städerna. Redan Adam Smith, David Ricardo och Karl Marx såg detta som en oundviklig och irreversibel process och som ett uttryck för samhällets ökade produktionsförmåga eller – för att tala med Marx – produktivkrafternas utveckling. Investeringar och arbetsdelning skapade förutsättningar för produktivitetssökning och ekonomisk tillväxt med ökat välstånd som följd, åtminstone på lång sikt.

Alfred Marshall var kanske den som i ett tidigt skede mest uttalat kom att behandla städer och stadsdistrikt som innovativa och tillväxtfrämjande miljöer. I ”Principles of Economics” från 1890 lanserades begreppet ”industriella distrikt” och staden som innovativ miljö. Härifrån till dagens klusterforskning och ”localisation economies” går det sedan en röd tråd – Marshall kan mer eller mindre sägas vara klusterforskningens skapare. Lokala skaleffekter uppkommer i städerna som underlättar kunskapsöverföring, ökar specialiseringsgraden inom olika industrier, minskar transaktionskostnaderna och förbättrar matchningsprocessen på arbetsmarknaden.¹²

Tre tyska forskare kom att sätta sin prägel på urbanforskningen – åtminstone vad gäller lokaliseringsteori – under en stor del av 1900-talet och urbanforskningen i mångt och mycket att bli präglade av deras tankegångar. År 1909 lanserade Alfred Weber sin lokaliserings- och produktionsmodell som utgår från att minimera transportkostnaderna och som kan betraktas som en kostnadsminimeringsmodell. År 1933 publicerade Walter Christaller sin centralortsteori, vilken sedan följdes år 1944 av August Lösch som då lanserade sin intäktsmaximeringsmodell.¹³ Det gemensamma för dessa var att kopplingen urbanisering och ekonomisk tillväxt inte gjordes explicit utan endast genom de effekter som lokali-

⁹ Bairoch, 1988, sid 344.

¹⁰ Krugman, citerad i Phelps, 2004.

¹¹ Se t ex Bairoch, 1988, och Hall, 1999, som båda har behandlat städernas utveckling i ett långsiktigt perspektiv.

¹² För en utförlig diskussion kring Marshalls skalekonomi, se t ex Henderson, 2003.

¹³ Weber, 1909; Christaller, 1933, Lösch, 1944. Engelska versioner utkom 1929, 1966 och 1954, respektive. För en utförligare presentation av dessa modeller och teorier, se McCann, 2001.

seringsteorin antydde. Trots denna fokusering på lokaliserings- och produktionsteori som fokuserades kring städers och tätorters funktion så lyste den explicita forskningen kring själva städernas betydelse för den ekonomiska tillväxten till stor del med sin frånvaro. Istället var det gemensamma transport- och arbetskraftskostnader, marknadsstorlek och befolkningsunderlag som förklarade olika städers lokalisering och utveckling. Dessa modeller kom sedan att utvecklas i en mer dynamisk riktning där förändringar i kostnader och infrastruktur fördes in explicit.¹⁴

Centralortsteorin visar – i korta ordalag – hur en stads eller regions verksamhetsdiversifiering och specialisering är beroende av kritiska massor och marknadsområden vars storlek i sin tur beror på befolkningsunderlag och transportförhållanden. Centralortsteorin kan således även uppfattas ur ett produktionsperspektiv – produktion är beroende av produktionsfaktorerna arbetskraft (humankapital) och realkapital. För att tillhandahålla och utveckla humankapitalet krävs det ofta en viss storlek med avseende på befolkningsunderlaget. Goda transportförhållanden och stor folkmängd skapar underlag för orter med en hög position i centralortshierarkin. Härigenom kan man dra nytta av de agglomerationsfördelar som det innebär att lokalisera sig till tätbefolkade områden.

John Quigley har delat in utvecklingen inom urbanforskningen i framför allt Förenta Staterna i fyra icke kronologiska perioder.¹⁵ Den första perioden omfattar tiden efter första världskriget då man mera systematiskt började empiriskt analysera lokalisering av företag och hushåll i städerna. Robert Murray Haig och hans kolleger utförde 1926 – enligt Quigley – den första systematiska studien av den urbana rumsliga strukturen i Förenta Staterna. Den andra perioden inföll under 1960-talet. Den andra perioden inföll under 1960- och 1970-talet och förknippas med William Alonso och John Kain. Även dessa har hushållens boendepreferenser och bosättningsmönster som centrala undersökningsområden. Den tredje perioden infaller i slutet av 1950-talet då en forskargrupp från Harvard i samarbete med ”Regional Plan Association” genomförde en treårig studie av utvecklingen i ”New York Metropolitan Region”. Raymond Vernon gjorde en summering av denna studie där han diskuterade ”external economies” och de effekter dessa hade på företagens lokalisering samt städernas välbefinnande.¹⁶ Den fjärde perioden infaller under 1980-talet och pågår än. Denna period karakteriseras av ett intresse för de grundläggande faktorerna bakom ekonomisk tillväxt och städernas ekonomiska utveckling bl a genom utvecklingen av den ”nya tillväxtteorin”.¹⁷ Det är således först nu som sambandet mellan städer och ekonomisk tillväxt kommer upp explicit på urbanforskningens agenda.

Det nyvaknade intresset för det specifika forskningsområdet städer och ekonomisk tillväxt kan emellertid till stor del sägas vara förknippat med namnet Jane Jacobs och särskilt då med boken ”Cities and the Wealth of Nations”, som kom ut 1984. Denna kom att sätta sin prägel på forskningsinriktningen genom det nyväckta intresset för urbanforskningen samt de utmaningar som boken ställde särskilt då rörande städer och ekonomisk tillväxt.¹⁸ Kortfattat innebär Jacobs ståndpunkt att städer är en av drivkrafterna bakom ekonomisk tillväxt

¹⁴ *See t ex Pred, 1966, 1973, 1976 ; Törnqvist, 1970. Under 1980- och 1990-talet utvecklades den s.k. MAR-modellen som bygger på Marshall, Arrow och Romer och som kan betraktas som en dynamisk lokaliseringsteori. Åke E Andersson har betonat de s k logistiska revolutionernas betydelse för städernas utveckling.*

¹⁵ Quigley, 1998.

¹⁶ Vernon, 1962.

¹⁷ Quigley, 1998.

¹⁸ Jacobs, 1984.

och utveckling.¹⁹ Dessutom är nationen inte den mest lämpade geografiska enheten för att stimulera utveckling och välstånd. Istället är det staden och dess omland som är den bäst lämpade territoriella enheten – en tanke som går igen även i senare års urbanforskning.²⁰ Jacobs (1969) framhåller effekten av ”urbanization economies” som viktigare än effekten av ”localization economies” – i diversifierade stora urbana centra är utbytet av idéer rikligare än i mindre mer specialiserade.²¹ Den urbana miljöns diversifiering leder till korsbefrukning mellan företag inom olika verksamheter, vilket får positiva effekter på utvecklingen, vilket enligt Jacobs betyder mer än specialisering genom att likartade företag ligger i samma område.²² Detta är också en ståndpunkt som Paul Bairoch ansluter sig till i sitt omfattande verk kring städer och ekonomisk utveckling sett i ett långsiktigt ekonomisk-historiskt perspektiv.²³

Bland övriga forskare som har kommit att prägla forskningen kring städer och ekonomisk utveckling under de senaste årtiondena kan nämnas Peter Hall (urbanforskningens ”grand old man”), Paul Chesire (funktionella stadsregioner), Saskia Sassen (globalisering), Vernon Henderson och Edward Glaeser (städer och tillväxt), Ronald Ingelhart (värderingsförskjutningar), Manuel Castells (informationssamhället), Richard Florida (kreativitet och stadsutveckling) och för Sveriges vidkommande Åke E Andersson (K-samhället) och Gunnar Törnqvist (städer i nätverk).²⁴ Särskilt Åke E Andersson kom att, framför allt under 1980-talet, få ett stort inflytande på urbanforskningen i Sverige genom betoningen på storstaden som kreativt centrum – idéer som senare bl a Florida har fört vidare med eller utan medveten influens av Andersson. Många av dessa forskare är dock inte enbart fokuserade på staden som tillväxtskapande centrum utan även staden som kreativt centrum för konstnärer och artister, vilket medför en öppen och kreativ miljö med post-materialistiska värderingar som i sin tur verkar som en ”pull-faktor” på humankapitalet. Dessa mer eller mindre platsbundna faktorer får en positiv effekt på stadens utveckling.

Bland forskare med rötter inom den ”nya ekonomiska geografin” och den ”nya tillväxtteorin” kan nämnas namn som Paul Krugman, Masahisa Fujita, Robert Lucas, Paul Romer och Micheal Porter.²⁵ Den senare har haft ett stort genomslag inom klusterteorin inte minst i Sverige genom skrifterna ”The Competitive Advantage of Nations” och ”Advantage Sweden” – den senare för övrigt skriven tillsammans med Örjan Sölvell och Ivo Zander vid Uppsala universitet. Att den nya tillväxtteorin med sin betoning på endogen ekonomisk tillväxt har haft inflytande på forskningen kring städer och ekonomisk tillväxt ligger mer eller mindre i teorins förlängning. Inom den nya tillväxtteorin har betydelsen av både humankapital, ”knowledge spillover” och marknadens storlek framhävts som viktiga för den ekonomiska tillväxten.²⁶

¹⁹ Detta framgår även i hennes övriga böcker, som i Jacobs 1969.

²⁰ *Se t ex Florida, 2002.*

²¹ *Glaeser at.al. 1992.*

²² *Henderson, 1997, 2003a.*

²³ *Bairoch, 1988, sid 336.*

²⁴ *För exempel på litteratur, se referenslistan.*

²⁵ *För exempel på litteratur, se referenslistan.*

²⁶ *Se t ex Romer, 1986, Lucas, 1988, Krugman 1991.*

2.2 Städer, storlek och produktivitet

"..., it remains clear that the increased size of the cities and their diversity are strongly associated with increased output, productivity and growth".²⁷

Att det tycks råda ett positivt samband mellan ett lands levnadsstandard och inkomstnivå å ena sidan och dess urbaniseringsgrad å andra sidan tycks vara mer eller mindre ställt utom tvivel, vilket också har konfirmerats av en mängd olika studier under de senaste årtiondena.²⁸ Ett exempel på detta är Ciccone & Hall (1996) som utifrån amerikanska tvärsnittsdata fann att en fördubbling av sysselsättningen i en region ökade produktiviteten med 6 procent. Den slutsats som författarna drar är att ökad befolkningstäthet och större befolkningsagglomerationer är en väsentlig källa till ekonomisk tillväxt.²⁹ Många studier finner också positiva samband mellan produktivitet och de agglomerationseffekter som uppkommer genom att ekonomiska aktiviteter samlas i stora urbana koncentrationer utifrån såväl teoretiska som empiriska överväganden.³⁰ Dessa tankegångar kan delvis ses som en fortsättning på Marshalls idéer om lokalisering fördelar i samband med industriella distrikt och i vars förlängning kluster, specialisering och korsbefruktning utgör centrala begrepp. Detta säger dock inte något om orsakssambandens riktning mellan städers storlek, regionala fördelning och ekonomisk tillväxt. Istället får man nöja sig med att konstatera att sambandet finns men inte hur "orsak-verkan-relationen" ser ut.

Agglomerationseffekter som uppkommer genom "urbanisation economies" baseras på det faktum att produktivitetsvinster uppkommer genom den geografiska koncentrationen av människor och kapital. Detta är ett synsätt – som till stor del är förknippat med Jane Jacobs ("Jacobs economies") – som pekar på storlekens och diversifieringens positiva effekter på produktivitet och tillväxt. Istället för skalfördelar genom lokal specialisering som i "localization economies" uppkommer skalfördelarna genom "urbanization economies" som är en konsekvens av den korsbefruktning som uppkommer på grund av storlek, diversifiering och kunskapsöverföring (knowledge spillovers) mellan olika företag vilka dessutom och ofta verkande inom olika branscher. Enligt Polèse (2005) innebär en urban lokalisering – i synnerhet då en storstadslokalisering – för en enskild firma skalfördelar genom större marknad, lägre transportkostnader, lägre informations- och transaktionskostnader genom förbättrade och mera effektiva personliga kontakter, större ekonomisk diversifiering samt större tillgång till kompetent arbetskraft.³¹

Det kan således vara på sin plats att påpeka att det i litteraturen och forskningen vanligtvis görs en åtskillnad mellan "urbanization economies" och "localization economies". Den dynamiska varianten av den senare går ofta också under benämningen "MAR scale economies", där MAR är initialerna för Marshall, Arrow och Romer. Denna typ av agglomerationsvinster hänför sig till de produktivitetsvinster som uppkommer genom samlokalisering – klusterbildning – av likartade verksamheter, medan "urbanization economies" avser de produktivitetsvinster som emanerar från en lokalisering i en ekonomiskt diversi-

²⁷ Quigley, 1998, sid. 136.

²⁸ Detta avsnitt baseras till stor del på Polèse, 2005. Se även Tolley & Thomas, 1987; Lemelin & Polèse, 1995; Fay & Opal, 2000.

²⁹ Ciccone & Hall, 1996.

³⁰ Se t ex Henderson 1988, 2003a; Krugman, 1991; Rauch, 1993; Glaeser, 1994, 1998; Ciccone & Hall, 1996; Quigley, 1998.

³¹ Polèse, 2005.

fierad större urban region. I båda fallen är det dock agglomerationsfördelar man drar nytta av. I det första fallet är basen kluster och specialisering, i det andra fallet storlek och diversifiering. Henderson (1997, 2003) fokuserar på effekterna av "localization economies" medan Glaeser (1994, 2003), Quigley (1998) och Duranton & Puga (2002) framhåller "urbanization economies".³²

Henderson (2003a) påpekar dock att produktivetsökningen inte är en effekt av urbaniseringen i sig utan snarare av den urbana koncentrationen – dvs hur stor del av befolkningen som finns i den största eller de största städerna.³³ Det finns med avseende på den urbana koncentrationen studier som har visat att:

- 1 det finns en "bästa" nivå med avseende på att maximera produktivitetstillväxten,
- 2 denna "bästa" nivå varierar med landets utvecklingsnivå och storlek,
- 3 över- eller underkoncentration kan ge upphov till kostsamma produktivetsförluster.

Några mått på den optimala nivån vad gäller den "bästa" urbaniseringskoncentrationen ges således inte utan denna varierar med land och utvecklingsfas. Det bör dock påpekas att det inte tycks råda något linjärt samband mellan storstadsstorlek och produktivetsökning utan produktiviteten verkar öka endast upp till en viss stadsstorlek för att därefter avta.³⁴

För att återknyta till den "nya ekonomiska tillväxtteorin" så är denna mera inriktad på de mikroekonomiska fundamenten med avseende på agglomerationseffekterna.³⁵ Rosenthal & Strange (2001) tar fasta på tre centrala variabler med avseende på agglomerationseffekterna – tillgång till kompetent arbetskraft ("labour market pooling"), tillgång till olika former av insatsfaktorer ("input sharing") samt kunskapsöverföring ("knowledge spillovers"). Som Polèse poängterar – blandningen kan variera både vad gäller tid och bransch men det finns inget som tyder på att dessa faktorer inte har någon betydelse med avseende på agglomerationseffekterna.³⁶ Michael Porter (1990) har i sin "diamantmodell" samlat och relaterat de faktorer som har betydelse för och förstärker tillväxten i en dynamisk lokal miljö – en modell som fått stort genomslag inom klusterforskningen och forskningen kring innovationssystem.³⁷ Som nämndes tidigare kommer dock inte "diamantmodellen" att explicit behandlas i denna översikt.

³² Polèse, 2005.

³³ Henderson, 2003b.

³⁴ Se t ex Rice & Venables, 2004.

³⁵ Glaeser, 2000; Huriot & Thisse, 2000; Fujita & Thisse, 2002.

³⁶ Rosenthal & Strange, 2001, referat från Polèse, 2005.

³⁷ Porter, 1990.

2.3 Städer, storlek och tillväxt

*”Concentration of population in cities is important to economic development because cities have an extensive division of labor and produce most of the human capital and additions to knowledge”.*³⁸

Den litteratur som berör urbanisering och ekonomisk utveckling kan – som nämndes inledningsvis – grovt delas in i två ”skolor”. Den ena hänför sig till urbaniseringen som en konsekvens av den ekonomiska utvecklingen medan den andra är fokuserad på urbana agglomerationer eller tillväxten av stora städer och dess effekter på utvecklingen. Orsaken till den senare ståndpunkten är kanske framför allt det väletablerade sambandet mellan urbaniseringsgrad och ett lands inkomstnivå.³⁹ En bakomliggande orsak till detta är de produktivitetsvinster som omvandlingen från ett agrart till ett industriellt samhälle har resulterat i – en omvandling som gick hand i hand med urbaniseringsprocessen och uppkomsten av stora städer. Som nämnts tidigare var urbaniseringen i mångt och mycket ett resultat av överföringen av produktionsfaktorer från landsbygden till städerna, vilket medförde agglomerationseffekter i form av uppkomsten av kluster, större marknader, tillgång till kompetent arbetskraft mm. Såväl ”urbanization economies” som ”localization economies” uppstod och stora städer kom allt mer att framstå som en drivkraft med avseende på ekonomisk tillväxt och utveckling. Detta är tankegångar som emanerar från Marshalls ”industriella distrikt”⁴⁰ och som har legat till grund för mycket av dagens forskning kring städer och ekonomisk tillväxt genom de lokaliseringseffekter som en ansamling av likartade företag har resulterat i men där även städernas storlek har betydelse. Stadsnäringarna hade högre produktivitet än landsbygdsnäringarna vilket förstärkte de teknologiska framstegens effekter på såväl nationell produktivitet som ekonomisk tillväxt.

En utgångspunkt för detta resonemang är således de produktivitetsskillnader som råder mellan olika sektorer i ekonomin. Detta är ett fenomen som brukar gå under benämningen ”överförings- eller överflyttningseffekter” och som uppkommer som en effekt av att högproduktiva sektorer och branscher expanderar mera än lågproduktiva. Om de senare även går tillbaka blir effekten på produktiviteten och den ekonomiska tillväxten ännu större.⁴¹ Det klassiska exemplet är jordbrukets tillbakagång och industrisektorns expansion men resonemanget är giltigt så länge det existerar produktivitetsskillnader mellan olika sektorer och branscher.⁴² Städernas utveckling blir således en effekt av de produktivitetsskillnader som råder mellan stadsnäringarna och landsbygdsnäringarna.

³⁸ *Becker, Glaeser & Murphy, 1999*

³⁹ *Henderson, 2003b. För en genomgång av litteraturen se även Davis & Henderson, 2003 samt Polèse, 2005.*

⁴⁰ *Marshall, 1890.*

⁴¹ *Detta var en central tanke i den Rehn-Meinderska modellen som fick sitt genomslag i Sverige på 1950- och framför allt på 1960-talet. I denna kopplades en solidarisk lönepolitik till en aktiv arbetsmarknadspolitik med kraftiga överflyttningseffekter som följd.*

⁴² *Detta resonemang kan naturligtvis föras ned på företagsnivå. Om det råder skillnader i produktivitet mellan olika avdelningar eller arbetsmoment kan produktiviteten öka på aggregerad nivå så länge som resurser överförs från de lågproduktiva till de högproduktiva delarna av verksamheten under förutsättning att produktionen kan fortgå.*

Strukturomvandlingen i sig är således en viktig faktor bakom den kraftiga produktivetsökningen på aggregerad nivå i industrisamhället. Urbaniseringen kan således delvis ses som teknikdriven där ny och förbättrad teknik påverkar produktiviteten inom olika verksamheter på olika sätt.

Henderson (2003a) går t o m så långt som att konstatera att det inte finns några belegg för att urbaniseringen i sig är drivkraften bakom ekonomisk tillväxt. Urbaniseringen är helt enkelt en biprodukt till den strukturella omvandlingen från ett agrart till ett industriellt samhälle. Genom tillväxten av en modern jordbruks- och industrisektor kom stadsnäringarna att expandera och urbaniseringen tillta. Urbaniseringen är således snarare en effekt av strukturomvandlingen än en orsak till denna. Istället är det de former som urbaniseringen tar sig som är avgörande för dess inverkan på produktivitet och tillväxt. Detta är ett resonemang som Polèse (2005) även tycks instämma i.⁴³ Polèses studie kommer för övrigt att behandlas utförligare i avsnitt 3.

Som nämndes ovan är Jane Jacobs det namn som kanske mest förknippas med städer som drivkraften bakom ekonomiska tillväxt genom att interaktionen mellan människor i städer stimulerar innovationer och därmed även ökad produktivitet. Även Glaeser et.al. anser att kunskapsspridning (knowledge spillovers) är särskilt uttalade i städer där kommunikationen mellan människor är som mest uttalad.⁴⁴

”Jacobs economies” verkar vara mest relevant för utvecklade länder – i utvecklingsländerna kan man istället ofta peka på urbanisering utan tillväxt. Bairoch har till exempel funnit att många u-länder har en urbaniseringsgrad som inte motsvarar deras inkomst- och utvecklingsnivå och Todaro finner migrationsflödena till de stora städerna som ineffektiva i avseendet att de knappast bidrar till ekonomisk tillväxt även om det kan vara rationellt i det enskilda fallet. Bairoch kan sägas utgå från en dualistisk modell medan Todaro snarare utgår från humankapitalteorin baserad på individens rationella beteende.⁴⁵

I en kort artikel från 1999 menar Gary Becker et.al. att befolkningsstorleken förstärker produktivetsutvecklingen i städerna genom att öka befolkningstätheten, vilket påskyndar tillväxten i humankapital och reducerar avstånden mellan olika individer. Ju högre utvecklingsnivå desto mer betyder humankapitalet för tillväxt och välfärd, vilket förklarar skillnaderna i humankapitalets betydelse mellan länder och regioner i olika utvecklingsfaser. Det finns enligt Becker et.al. (1999) inte några belegg för att stora befolkningsagglomerationer i utvecklade länder hämmar tillväxten. Istället gäller det omvända: Stora städer stimulerar specialisering och ökade investeringar i humankapital, vilket i sin tur får positiva effekter på tillväxt och välfärd.⁴⁶

Gordon & Monastiriotis (2006) kommer delvis till en annan slutsats. Visserligen innebär storstäder en ökad tillväxt av det övre arbetskraftssegmentet vilket karakteriseras av hög utbildningsnivå men resultatet är ökad segregation och ojämlikhet – segregation är mer eller mindre inbyggt i storstädernas struktur och utveckling. Den ökade segregationen är emellertid mer en effekt av de ”positiva” effekterna av segregationen för mer välbeställda grupper snarare än de negativa effekterna med avseende på utvecklingen för de mest utsatta grupperna.⁴⁷ Att högutbildade och höginkomsttagare samlas i speciella områden på-

⁴³ Henderson, 2003b; Polèse, 2005.

⁴⁴ Glaeser, Kallal, Scheinkman & Shleifer, 1992, refererad i Polèse, 2005.

⁴⁵ Bairoch, 1988; Todaro, 1979.

⁴⁶ Backer, Glaeser & Murphy, 1999.

⁴⁷ Gordon & Monastiriotis, 2006.

verkar utvecklingen mer än att låginkomsttagare koncentreras till områden som redan är på stigmatiserade. Detta går enligt Gordon & Monastiriotis på tvärs gentemot den konventionella uppfattningen men får stöd även av andra studier.⁴⁸ Därmed inte sagt att Gordon & Monastiriotis är förespråkare för ökad segregering i storstadsregionerna utan fokus ligger på de mekanismer som leder till ökad segregation i dessa områden.

En utgångspunkt för diskussionen kring urbanisering – eller snarare urban koncentration och storstadstillväxt – står att finna i Williamsons diskussion kring den omvända U-kurvan med avseende på ekonomisk tillväxt. Denna går i korthet ut på att en koncentration av kapital – och därmed även en snedare inkomstfördelning – stimulerar den ekonomiska tillväxten i början av tillväxtprocessen. Investeringsvilligt kapital koncentreras och kommer därmed även den produktiva verksamheten tillgodo och med positiva effekter på tillväxten.⁴⁹ Analogt med Williamsons resonemang kan detta appliceras på regional utveckling. Genom urbana agglomerationer uppnås skalfördelar som man inte skulle få del av ifall de produktiva resurserna vore mer jämnt fördelade. Detta får då positiva effekter på den ekonomiska tillväxten i den tidiga utvecklingsfasen och kan betraktas som en rationell hushållning med begränsade resurser.⁵⁰

Efter hand som den ekonomiska utvecklingen fortskrider kommer emellertid bilden delvis att förändras. Analogt med Williamsons resonemang kring inkomstutvecklingen under olika utvecklingsfaser kommer då en jämnare fördelning av köpkraften att fungera tillväxtfrämjande och i detta fall innebär det även en decentralisering och spridning av verksamheter från storstäderna till omlandet. En orsak är förbättrad infrastruktur och ökad köpkraft i övriga delar av landet. Dessutom kommer stora urbana koncentrationer att med tiden bli högkostnadsregioner med trängselproblem som blir mindre attraktiva än tidigare för potentiella investerare – särskilt i markkrävande verksamheter – och för inflyttare, vilket hämmar befolkningstillväxten. Empiriska studier har också belyst förekomsten av detta fenomen – den urbana koncentrationen minskar då inkomsterna i landet stiger.⁵¹ Detta innebär således att två diametralt olika effekter gör sig gällande med avseende på orsakssambanden i olika utvecklingsfaser eller utvecklingsförlopp. I det första momentet leder ökad urban koncentration – tillväxtfasen eller ”take-offen” – till att storstäderna är en av drivkrafterna bakom den ekonomiska tillväxten. I mognadsfasen blir orsakssambandet i detta fall det omvända. Tillväxten har då spritt sig till övriga delar av landet och den regionala obalansen med avseende på inkomster och köpkraft har förbättrats. I detta fall blir det utvecklingen som styr decentraliseringsprocessen och storstädernas minskade relativa betydelse.

Många studier har emellertid pekat på att denna process dock även kan ses som en divergerande utveckling med avseende på vilka sektorer som lokaliseras på olika platser. Kunskapsintensiva verksamheter föredrar storstadsregionerna med dess stora utbud av kompetent och högutbildad arbetskraft medan traditionella varuproducenter prioriterar låga mark- och lönekostnader. Detta resonemang ligger också i linje med den sk produktcykelteorin som överfört i ett regionalt sammanhang kan betraktas som rumsliga produktcykler.⁵²

⁴⁸ *Musterd, et. al., 2003.*

⁴⁹ *Williamson, 1965.*

⁵⁰ *Hansen, 1990.*

⁵¹ *Enligt Henderson, 2003b; se även Davis & Henderson, 2003.*

⁵² *Se t ex McCann, 2001. Dicken, 2003.*

2.4 Humankapital, kreativitet och tillväxt

*"...the mysteries of the trade become no mysteries; but are, as it were, in the air..."*⁵³

Humankapitalet har fått allt större betydelse inom tillväxtteorin och särskilt då genom uppkomsten av den nya tillväxtteorin som betonar skaleffekterna av kunskap och informationsöverföring.⁵⁴ Städer som kreativt centrum och för utbyte av information och kunskap har, mer eller mindre medvetet, blivit något av ett axiom inom urbanforskningen genom den starka betoningen av de personella kontakternas betydelse och för vilka staden utgör en förutsättning. Utan "face-to-face contacts" – ingen kreativ miljö. Detta är ett påstående som tycks gälla generellt och knappast ifrågasätts inom urbanforskningen trots de stora framsteg som gjorts vad gäller infrastruktur och kommunikationer med ökad tillgänglighet som följd.

Även om humankapitalet har fått ökad betydelse som förklaringsfaktor för ekonomisk tillväxt under senare årtionden bl a genom övergången till det post-industriella samhället antyder ovanstående ofta citerade formulering av Alfred Marshall att detta inte är ett nytt fenomen inom den ekonomiska teorin. Många studier har också lagt fast sambandet mellan humankapital och ekonomisk tillväxt på såväl kort som lång sikt.⁵⁵ Dessutom finns det många belegg för att högutbildad arbetskraft är överrepresenterad i stora stadsregioner, vilket således bör få positiva effekter på tillväxten. Många av de studier som gått igenom är inte desto mindre mer inriktade på konstatera sambandet mellan städernas expansion och humankapitalets struktur än att explicit klarlägga orsakssambandens riktning mellan humankapital, stadstillväxt och ekonomisk tillväxt. Implicit i resonemangen ligger dock att humankapitalet påverkar stadstillväxten som i sin tur påverkar den ekonomiska tillväxten positivt. Distinktionen mellan städer med förmåga att absorbera nya idéer och städer där ny kunskap skapas å ena sidan och städer som har förmågan att snabbt anpassa sig till förändrade förhållanden analyseras däremot sällan.⁵⁶ Detta resonemang bygger i stor utsträckning på samma tankegångar som gäller för "urbanization economies" och "localization economies" och där det mellanliggande ledet – som i sig också är en effekt – blir en förklaringsvariabel. Det bör också poängteras att det råder starka samband mellan humankapital å ena sidan och "urbanization economies" och "localization economies" å andra sidan.

Simon (1998) finner t ex klara samband mellan humankapitalets storlek och sysselsättningstillväxten i de amerikanska storstadsregionerna (metropolitan areas, MSAs) under en period omfattande 1940–1986.⁵⁷ Vad gäller utvecklingen under den längre perioden finner Simon & Nardinelli (2002) även här ett positivt samband mellan stadstillväxt och humankapital. Detta ligger i linje med humankapitalets positiva inverkan på den ekonomiska tillväxten. Tolkningen blir enligt författarna dock något mera problematisk eftersom perioden är längre och bl a bilens inverkan på städernas expansion gör att slutsatsen inte är lika entydig. Dessutom finner de att humankapitalet tycks ha minskat i betydelse ju längre fram i tiden man kommer på grund av förbättrade kommunikationer och minskade transportkostnader.⁵⁸ Detta motsäger de utsagor som framhåller humankapitalets med tiden

⁵³ Marshall, 1890, citerat från Polèse, 2005.

⁵⁴ Romer, 1986, 1994; Lucas, 1988; Quigley, 1998; se även Simon & Nardinelli, 1996.

⁵⁵ Andersson, 1985; Simon, 1998; Simon & Nardinelli, 2002

⁵⁶ Simon & Nardinelli, 2002.

⁵⁷ Simon, 1998.

⁵⁸ Simon & Nardinelli, 2002.

allt större betydelse för stadstillväxt och ekonomisk tillväxt. Även Henderson (1994, 2003a) poängterar vikten av städernas roll för kunskapsspridningen genom att välutbildad arbetskraft samlas på en plats och utbyter idéer samt etablerar mer eller mindre formella nätverk. Däremot leder inte urbaniseringen i sig till tillväxt utan skall snarare ses som en biprodukt till den strukturella omvandlingen och blir därmed även ett mellanled i förklaringsmodellen. Istället är det de former som urbaniseringen tar sig som är avgörande för dess inverkan på produktivitet och tillväxt.⁵⁹

I Sverige har kanske framför allt Åke E Andersson betonat humankapitalets och kreativitetens roll för storstädernas expansion och därmed även dess bidrag till ekonomisk tillväxt. K-samhället med de fyra K:na – K som i Kunskap, Konst, Kreativitet och Kommunikation – är här centrala ingredienser i storstädernas utveckling.⁶⁰

Storstaden som kreativt centrum har på senare år åter blivit ett populärt och återkommande tema inom urbanforskningen och har fått ett kraftigt uppsving med framför allt Richard Floridas skrifter om den kreativa klassen och storstädernas attraktivitet och platsbundna egenskaper. Floridas böcker har blivit riktiga "kioskvältare" och fått ett genomslag i den allmänna opinionen som få akademiska skrifter har förunnats.⁶¹ Florida lägger stor vikt vid de tre T:na – teknik, talang och tolerans. Teknikfaktorn innebär att staden har en hög teknisk nivå med ett informationssystem kopplat till det globala systemet. Detta är kännetecknande för den kreativa post-fordistiska staden medan den traditionella industristaden däremot är bunden till lokala produktionssystem med standardiserad produktion. Den höga utbildningsnivån innebär också att olika typer av talanger är överrepresenterade i den kreativa staden och att toleransnivån är hög.

Grundtanken i Floridas resonemang är att kreativa verksamheter får allt större betydelse för utvecklingen – särskilt då med avseende på storstäders utveckling – och att storstäder drar till sig kreativa människor. Resultatet blir ekonomisk tillväxt och utveckling samt öppenhet och tolerans, d v s faktorer som är viktiga i en utvecklingsprocess som inte bygger på industrisamhällets inrutade mönster. Det är emellertid inte endast högutbildade personer i formell mening som Florida anser ingår i den kreativa klassen. Enligt Florida är den kreativa klassen en mer relevant förklaringsfaktor än det oftare använda begreppet humankapital för att förklara städernas expansion och utveckling. Istället poängterar Florida betydelsen av tolerans, social frihet och acceptans samt en bohemisk livsstil. Som ett mått på tolerans och social frihet och acceptans har Florida konstruerat ett gay-index, vilket mäter andelen homosexuella par i en storstadsregion. Ett annat mått är andelen personer med konstnärliga yrken i befolkningen. Detta är ett bohemindex som även är ett uttryck för öppenhet och tolerans samt inte minst kan ses som en indikator för kreativitet. Städer som karakteriseras av hög tekniknivå, talang och tolerans är attraktiva inflyttningsstäder och attraherar således många människor i dessa "T-segment". Resultatet blir en positiv selektion med avseende på inflyttning och befolkningsstruktur, vilket även får positiva effekter för dessa städernas utveckling.

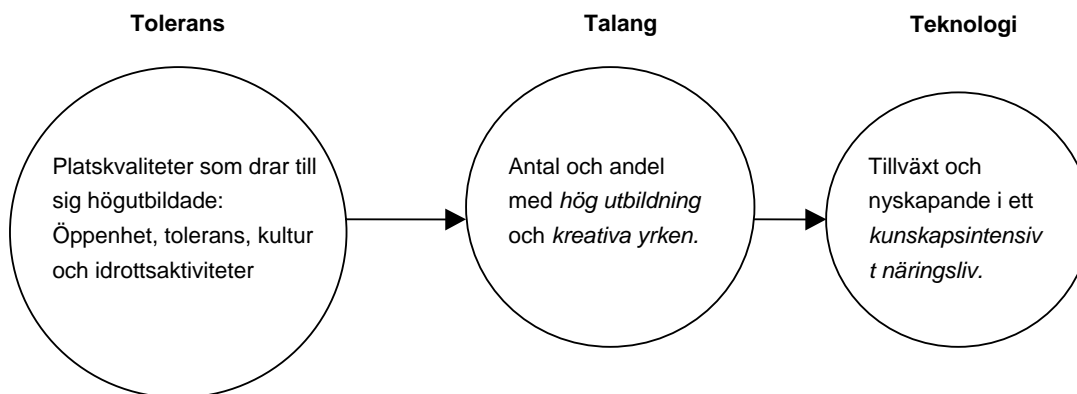
⁵⁹ Henderson 1988, 2003a.

⁶⁰ Andersson, 1985; Andersson & Strömquist, 1988.

⁶¹ Florida, 2002.

Figur 1 En schematisk framställning av sambandet mellan platskvalitet och kunskapsbaserad näringslivsutveckling.

Källa: Figuren baseras på NUTEK 2006:4.⁶²

Edward Glaeser ställer i en anmälan av Floridas ”The Rise of the Creative Class” frågan vad som är revolutionerande och nytt i Floridas tankegångar. Redan Alfred Marshall framhävde nya idéers uppkomst och utveckling som en central ingrediens i utvecklingsprocessen och Jane Jacobs ser stadsmiljön mer eller mindre som en förutsättning för tillkomsten av nya idéer med effekter på tillväxt och utveckling.⁶³

Glaeser – liksom många andra – ifrågasätter också en del av resonemangen och särskilt då de olika index som Florida använder för att mäta kreativitet och dess effekt på befolkningsökningen i en storstadsregion (”metropolitan area”).⁶⁴ Det visar sig då att några signifikanta samband knappast erhålles i de regressioner som Glaeser presenterar med undantag för den traditionella variabeln ”högutbildade” mätt som andelen med högskoleexamen (B.A.) i den vuxna befolkningen. Varken gay-indexet eller ”bohemindexet” tycks ha någon signifikant påverkan på befolkningsutvecklingen. Nu bör det dock påpekas att befolkningsutveckling inte är synonymt med ekonomisk tillväxt eller utveckling. Analyser baserat på holländskt material stödjer emellertid Floridas teori om att det är den kreativa klassen och inte endast andelen högutbildade som har betydelse för städernas tillväxt och utveckling. Kreativitet tillför således ytterligare en dimension till humankapitalteorin som förklaringsfaktor till olika städernas varierande utvecklingsförlopp.⁶⁵

⁶² Figuren bygger på Florida 2002 samt Isaksen, 2005.

⁶³ Andersson, 1985.

⁶⁴ Glaeser, 2005.

⁶⁵ Marlets & Woerkens, hämtat från NUTEK 2006:4.

2.5 Polycentriska funktionella stadsregioner – en förutsättning för hållbar tillväxt?

*”The concept of a system of cities has many facets, but one of particular interest ..... is the concept of borrowed size, whereby a small city or metropolitan area exhibits some of the characteristics of a larger one if it is near other population centres”.*⁶⁶

*“Polycentricity is not a goal in itself but one of the means to achieve policy objectives such as economic competitiveness, social equity and sustainable development”.*⁶⁷

Polycentrisk utveckling har – som nämdes tidigare – blivit ett honnörsord inom EU med avseende på bl a balanserad regional utveckling, territoriell sammanhållning och ökad konkurrenskraft i Europa. ESDP (European Spatial Development Perspective) har till syfte att främja en balanserad flerkärnig urban utveckling som också är ett av de mest citerade policymålen. Intresset för en polycentrisk utveckling är betingat av hypotesen att flerkärniga funktionella urbana system är mer effektiva, uthålliga och balanserade än ett monocentriskt system eller ett system bestående av små utsprida tätorter omgivet av landsbygd. ESPONs (European Spatial Planning Observation Network) grundstenar för en polycentrisk utveckling består av att stimulera ett rumsligt mönster av funktionella stadsregioner (Functional Urban Areas eller FUAs) inom EU, vilket också skall öka konkurrenskraften och leda till en hållbar långsiktig tillväxt.⁶⁸ Den bakomliggande tanken är att de synergieffekter som uppstår genom en polycentrisk urban utveckling kommer att resultera i ett läge där helheten blir större än delarna tillsammans. FUAs kan ses som en fortsättning och utveckling av begreppet FURs (Functional Urban Regions) som tidigare var flitigt använt.⁶⁹

Inom ESPON har polycentrism intagit rollen som det bästa medlet för att uppnå territoriell sammanhållning. Polycentrisk utveckling har också blivit såväl ett politiskt mål som ett planeringsmål inom EU. Territoriell sammanhållning är ett relativt nyare begrepp som förenar de rumsliga eller territoriella dimensioner av social och ekonomisk sammanhållning.⁷⁰ Syftet med territoriell sammanhållning är att minska befintliga skillnader i utvecklingen av olika regioner och förebygga obalanser inom och mellan regioner i Europa. Genom att poängtera polycentrism som ett medel för att uppnå territoriell sammanhållning, hållbar ekonomisk utveckling samt ökad konkurrenskraft har emellertid medlet även kommit att bli ett mål i sig.⁷¹

⁶⁶ Alonso, 1973, citerad från Phelps, 2004.

⁶⁷ ESPON 1.1.1 Final Report sid. 7-8, 2004.

⁶⁸ ESPON innefattar EU-länderna, ansökarländerna Bulgarien och Rumänien samt Norge och Schweiz.

⁶⁹ Se t ex Chesire & Hay, 1988; Hall, 1988.

⁷⁰ Third Cohesion Report, CEC, 2004:27.

⁷¹ För en utförligare diskussion av dessa resonemang hänvisas till Adolphsson, Johansson & Van Well, 2006.

Ett problem i debatten är att olika författare använder begreppen monocentrism och polycentrism med olika innebörd. Dicken (2003) utgår från städernas funktioner och finner då ett globalt hierarkiskt stadssystem med städer som London, New York och Tokyo högst upp – en centralortshierarki.⁷² I dessa städer finns alla funktioner som även mindre städer har vilket medför befolkningen inte behöver resa utanför stadens gränser för att få tillgång till varor och tjänster. Däremot finns det funktioner i storstäderna som efterfrågas av befolkning och företag i övriga städer. Den funktion som utmärker storstädernas position i stadshierarkin är antalet huvudkontor för transnationella företag. Stadssystemen kan sedan reduceras ner till regional och lokal nivå där t ex en region kan innehålla en primärort, några sekundärorter och ett antal tertiärorter. I ESPON-studien om polycentriska stadsregioner betecknas sådana stadssystem som monocentriska eftersom det finns ett dominerande centrum i regionen.⁷³

Andra forskare betecknar emellertid sådana stadssystem som polycentriska då det finns flera centra i regionen och inte endast en stad.⁷⁴ Mindre centra är beroende av de större. Om de centralortsteoretiska resonemangen lämnas så finns det städer av samma storlek som är komplementära eftersom de tillsammans innehåller funktioner som normalt endast finns i städer med högre position i ett hierarkiskt stadssystem. Vissa forskare och debattörer använder begreppet polycentrism endast för sådana strukturer.⁷⁵ Med avseende på begreppen monocentrism och polycentrism är floran av begrepp således omfattande och det tycks inte finnas någon entydig definition. Många är dessutom delvis överlappande och används olika eller likartat beroende på vilken rumslig nivå som avses.⁷⁶

Det gemensamma för en monocentrisk urban struktur är dominansen av ett centra. Vissa författare använder begreppet monocentriskt urbant system med innebörden att det endast finns ett urbant centra och inga övriga,⁷⁷ medan andra använder monocentrism i betydelsen att det finns ett centra som dominerar övriga urbana centra.⁷⁸ Polycentrism däremot betecknar ofta urbana system där det finns flera jämbördiga centra och inte endast ett dominerande centra.⁷⁹ Regioner med städer eller orter på samma nivå i ett urbant system anses vara (komplementärt) polycentriska. I ett (komplementärt) polycentriskt system är flertalet städer i regionen av samma storlek, geografiskt jämt fördelade och har ungefär samma tillgänglighet oavsett storlek.⁸⁰ Begreppen används också på olika rumsliga nivåer: intra-urban, inter-urban och inter-regional.⁸¹ På den inter-urbana skalan kan t ex strukturen vara polycentrisk men på den intra-urbana skalan monocentrisk.

---

⁷² Dicken, 2003.

⁷³ ESPON 1.1.1, 2004.

⁷⁴ Anas, Arnott & Small, 1998.

⁷⁵ T ex ESPON 1.1.1, 2004.

⁷⁶ Taylor & Lang, 2004.

⁷⁷ Alonso, 1960; Anas, Arnott & Small, 1998.

⁷⁸ ESPON 1.1.1, 2004.

⁷⁹ Se t ex Howard, 1898; Anas et al, 1998; Hall, 1999.

⁸⁰ T ex ESPON 1.1.1, 2004; ESPON 1.1.3, 2005.

⁸¹ Davoudi, 2003.

Polycentrism kan – enligt ESPON 1.1.1 – användas som ett medel för att nå ekonomisk, social och ekologisk hållbarhet.⁸² ESPON 1.1.1 har utvecklat ett polycentricitetsindex för att beskriva graden av polycentrism inom en region, vilket har konstruerats genom en viktad aggregering av ett stadsstorleksindex, ett lokaliseringsindex och ett interaktionsindex.⁸³

Inom ESPON har olika inter-urbana strukturer och olika graden av komplementär polycentrism på nationell nivå jämförts med ekonomiska, sociala och ekologiska indikatorer. Indikatoren för ekonomisk konkurrenskraft mäts i BNP per capita, social rättvisa mäts som små inkomstskillnader och ekologisk hållbarhet mäts som energikonsumtion relaterat till BNP. Beräkningar visar att på den inter-urbana nivån är komplementär polycentrism ekonomiskt konkurrenskraftig, ekologiskt hållbar men den uppvisar en neutral eller till och med negativ korrelation med social rättvisa.⁸⁴

Men dessa samband är inte helt självklara. Sverige har höga värden med avseende på ekonomisk, social och ekologisk hållbarhet i jämförelse med några europeiska länder – Tyskland, Frankrike och Storbritannien – men lägre värde med avseende på polycentricitet.⁸⁵ Detta talar i sin tur för att komplementär polycentrism kanske inte är den lämpligaste urbana strukturen för alla regioner i Europa med avseende på inkomstnivå, social sammanhållning och ekologisk hållbarhet och att sambanden bör tolkas med en viss försiktighet.

Polycentriska stadsregioner har – som framgått ovan – blivit ett begrepp som kommit ”på modet” och använts alltmer under de senaste tio-femton åren. Frågan är dock hur nytt det själva verket är. Phelps (2004) citerar Alonso (1973) och begreppet ”borrowed size” som en föregångare till polycentriska urbana strukturer (se citatet ovan). Alonso såg en trend i att företag lokaliserade sig till och människor drog nytta av att bosätta sig i mindre städer i närheten av storstäder i Förenta Staterna. På så sätt drog man fördel av både den lilla stadens fördelar men kanske framför allt även av den större stadens – ”borrowed size”. Alonso poängterade även att detta är ett alltmer vanligt förekommande fenomen och särskilt då i Tyskland och Benelux-länderna, dvs länder som bl a inom ESPON har kommit att förknippas med just polycentrisk urban utveckling.⁸⁶

I Sverige har regionförstoring och fungerande lokala arbetsmarknader kommit att inta rollen som ett regionalt tillväxtskapande instrument och detta har likheter med och påminner om såväl ”borrowed size” som polycentrisk utveckling.⁸⁷ Regionförstoring och fungerande lokala arbetsmarknader kan även ses som ett rationellt sätt att hantera begränsade resurser i ett glesbefolkat land och ett substitut för bristande förutsättningar med avseende på en komplementär polycentrisk utveckling. Tillgänglighet och goda kommunikationer är nödvändiga förutsättningar för att få till stånd fungerande lokala arbetsmarknader med tillväxtfrämjande effekter. Regionförstoring och fungerande lokala arbetsmarknader har också blivit mer eller mindre officiell politik genom den senaste regionalpolitiska propositionen, i vilken för övrigt benämningen regionalpolitik ersattes av regional utvecklingspolitik. Syftet med både polycentrisk utveckling och regionförstoring

⁸² ESPON 1.1.3, 2005.

⁸³ För en utförligare beskrivning, se ESPON 1.1.1, 2004. Se även Adolphsson, Johansson & Van Well, 2006.

⁸⁴ ESPON 1.1.1, 2004.

⁸⁵ ESPON 1.1.1, 2004.

⁸⁶ Phelps, 2004; Alonso, 1973, ESPON, 1.1.1; ESPON, 1.1.3.

⁸⁷ Se text Regionalpolitiska utredningen, SOU 2000:36; Johansson & Persson, 2000. För en definition av lokala arbetsmarknader, se ERU & SCB, 1991.

är att minska "mismatchen" på arbetsmarknaden och i ekonomin samt att i större utsträckning rationellt utnyttja befintliga produktionsresurser för att påverka den ekonomiska tillväxten positivt.⁸⁸ Detta ligger i linje med de tankar rörande urbana agglomerationer som minskar matchningsproblemen och transaktionskostnaderna, ökar tillgängligheten och stimulerar tillväxt och hållbar utveckling. Som motvikt till en alltför kraftig urban koncentration med dominans av ett mindre antal metropoler uppkommer ett polycentriskt system med ett antal kompletterande centra vilket även stimulerar den territoriella sammanhållningen.

---

⁸⁸ *Se Adolphsson, Johansson & Van Well, 2006, för en mera ingående diskussion.*

3 De senaste årens diskussion – en tidskriftsgenomgång

3.1 Genomgångna tidskrifter och artiklar

Ett syfte med föreliggande studie är att göra en kunskapsöversikt över sambandet mellan städer och städers utveckling å ena sidan och ekonomisk tillväxt å den andra. Häri ingår även att referera några artiklar kring denna problematik. Denna del av studien grundar sig primärt på en genomgång av ca hundra artiklar i vetenskapliga artiklar i ett antal s k ”referee-tidskrifter” under åren 2000–2006 där särskild fokus lagts på de senaste tre åren. Utifrån en första genomgång av ett större antal artiklar har sedan några artiklar med relevans för ämnet städer och ekonomisk utveckling valts ut för närmare presentation.

Tabell 1. Urval av genomgångna tidskrifter under åren 2000–2006 med relevans för städer och ekonomisk utveckling.

Tidskrift	Inriktning
Annals of Regional Science	Regionalt fokus
American Economic Review	Allmänt fokus
Ecological Economics	Hållbart utvecklingsfokus
Economic Journal	Allmänt fokus
Environment and Planning	Hållbart utvecklingsfokus
European Economic Review	Allmänt fokus
European Urban & Regional Studies	Urbant och regionalt fokus
International Regional Science Review	Regionalt fokus
Journal of Economic Perspectives	Allmänt fokus
Journal of Economic Literature	Allmänt fokus
Journal of Economic Growth	Tillväxtfokus
Journal of Political Economy	Allmänt fokus
Journal of Urban Economics	Urbant och regionalt fokus
Oxford Review of Economic Policy	Tillväxt och forskningsfokus
Research Policy	Allmänt fokus
Regional Science & Urban Economics	Urbant och regionalt fokus
Regional Studies	Regionalt fokus
Papers in Regional Science	Regionalt fokus
Urban Studies	Urbant och regionalt fokus

Valet av tidskrifter och artiklar har inte gjorts utifrån några strikt vetenskapliga kriterier utan motivet har snarare varit att belysa olika aspekter av ämnet städer och ekonomisk tillväxt. Vilka tidskrifter som har gått igenom och dess inriktning framgår av tabell 1.

3.2 Städer och ekonomisk tillväxt

Artikel 1. Polèse, M. (2005) “Cities and National Economic Growth: A Reappraisal”. *Urban Studies*, Vol.42, No.8, sid 1429–1451, July 2005.

Artikel 2. Mulligan & Vias, (2006) “Growth and change in U.S. micropolitan areas”. *The Annals of Regional Science*. Vol 40, No.2, June 2006, sid 203–228.

Sambandet mellan städer och ekonomisk utveckling är ett genomgående tema i denna skrift. Polèse's artikel i *Urban Studies* "Cities and National Economic Growth: A Reappraisal" från juli 2005 kan ses som en metanalys och börjar också med en bred genomgång av olika aspekter på temat städer och ekonomisk tillväxt.⁸⁹ Detta gäller både städer som motorer i tillväxtprocessen som urbaniseringen och städers utveckling som en funktion av tillväxt och omvandling. Däremot har de stadsregioner som ligger just under storstadsregionerna i storlek och betydelse inte alls studerats i samma omfattning som storstadsregionerna. Inte desto mindre bor en relativt stor del av befolkningen just i dessa stadsregioner. Detta något förbisedda forskningsobjekt är också något som Gordon Mulligan och Alexander Vias, behandlar i artikeln "Growth and change in U.S. micropolitan areas" i *The Annals of Regional Science* från juli 2006.⁹⁰

Att det råder ett positivt samband mellan urbanisering och ekonomisk tillväxt är Polèse – som de flesta andra urbanforskare – som mer eller mindre givet. Detta illustreras även med internationella jämförelser där sambandet mellan urbaniseringsgrad och inkomstnivå visar sig starkt och entydigt (se figur 3.1). Att jämföra olika länder och världsdelar med varandra i syfte att finna samband mellan städer, inkomst och utveckling kan verka något äventyrligt eftersom det i många fall blir som att jämföra "äpplen med päron" på grund av de olika naturliga, sociala och ekonomiska förutsättningar som råder och som skiljer sig mellan olika länder och världsdelar. Det visar sig också att länder som Argentina, Chile och Uruguay har högre urbaniseringsgrad än både Förenta Staterna och Japan men en inkomstnivå som endast är en tredjedel av dessa länders. Trots en hög urbaniseringsgrad redan kring förra sekelskiftet har dessa länder – med exempel från Argentina – inte lyckats ta vara på de möjligheter som en hög urbaniseringsgrad borde resultera i – en hög urbaniseringsgrad var således i detta fall inte ett tillräckligt villkor för tillväxt. Detta kontrasteras till utvecklingen i ett land som Canada. Där var urbaniseringsgraden kring förra sekelskiftet endast något högre än Argentinas samtidigt som inkomstnivån var densamma. Inte desto mindre tycks sambandet mellan urbanisering och inkomst, åtminstone upp till en viss inkomstnivå, vara positivt och signifikant – länder och regioner med hög urbaniseringsgrad har i regel högre inkomstnivå än mindre urbaniserade.

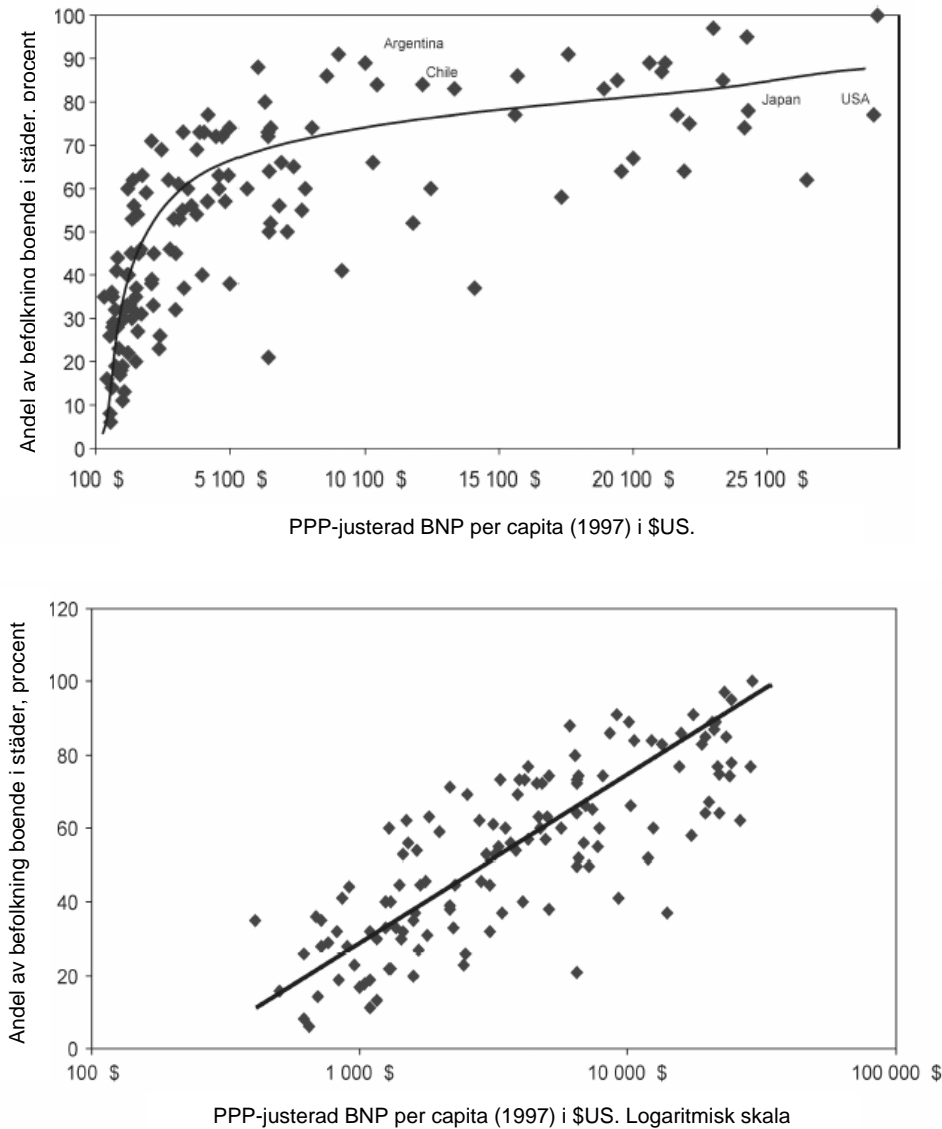
---

⁸⁹ Polèse, 2005.

⁹⁰ Mulligan & Vias, 2006.

Figur 2. Sambandet mellan BNP per capita och urbanisering, 1997. Varje punkt representerar en nation.

Källa: Världsbanken, 1999, baserad på Polèse, 2005.

Polèse markerar klart att det är svårt att skilja på städer som tillväxtmotorer och städer som lägger beslag på en allt större del av tillväxtresultatet. En sak som bör beaktas är vilken analysnivå man skall röra sig på – Polèse argumenterar för att man skall tänka om vad gäller städer och tillväxt och inte endast fokuserar på städerna i sig utan även inkludera de socioekonomiska förhållandena och processerna och därmed lämna stadsnivån till förmån för den nationella och samhälleliga nivån. Detta kan även ses som ett avsteg från Jane Jacobs synsätt om staden som den primära enheten som stimulerar idéer, innovationer och staden som grund för välstånd och ekonomisk tillväxt. Här verkar Polèse mer instämma i Krugmans distinktion mellan städer som säte för produktion och handel å ena sidan samt staden som politisk enhet med avgränsade institutioner och befogenheter å den

andra. Urbana agglomerationer är i regel inte sociala eller ekonomiska konstruktioner som uppkommit utifrån bestämda politiska miljöer och avgränsningar – urbana politiska styrelser och institutioner matchar oftast inte specifika agglomerationer.⁹¹ Den institutionella ramen eller miljön är central för produktion och tillväxt och detta gäller även i urbana miljöer. Utan fungerande nationella institutioner kommer städer och urbana regioner inte kunna utnyttja den produktiva potential som finns. Omvänt finns det ett antal studier som pekar på att dålig offentlig service har negativt inflytande på produktiviteten och produktivitetens utvecklingen.⁹² Även om dessa allmänna nyttigheter mycket väl effektivt kan drivas i privat regi krävs det ett nationellt regelverk och en fungerande institutionell miljö för att detta skall bli fallet. Effektiva urbana agglomerationer kräver en institutionell miljö som stimulerar dessa i dess produktiva verksamhet annars är risken uppenbar att den positiva effekten uteblir. Detta innebär också – enligt Polèse – att agglomerationer i sig inte heller är den viktigaste faktorn bakom den ekonomiska tillväxten. Man bör dock ha i åtanke att det finns stora variationer mellan olika länder vad som är lokalt, regionalt och nationellt med avseende på institutionella förhållanden och allmänna regelverk.

En stads förmåga att stimulera produktiva aktiviteter är – återigen enligt Polèse – beroende av ett stort antal mer eller mindre gripbara faktorer. Finansiella system, social sammanhållning, öppenhet är några faktorer som har betydelse för en stads utveckling. Till ”syvende og sidst” är en stads sociala och ekonomiska möjligheter en spegling av det samhälle som den tillhör och verkar i. Slutsatsen blir således att städer blir produktiva i produktiva nationella miljöer. Återigen; det är inte staden i sig som är produktiv utan snarare den miljö som den verkar och utvecklas i.⁹³

Från att skeptiskt ha diskuterat staden som tillväxtmotor, över den nationella nivåns betydelse, kommer Polèse till ståndpunkten att städerna är en produkt av den ekonomiska tillväxten. Denna åsikt grundas – något hårdtagat – på de ”överföringsvinster” eller ”överflyttningssvinster” som uppkommer som en effekt av att högproduktiva sektorer och branscher expanderar mera än lågproduktiva. Eftersom stadsnäringarna har högre produktivitet än landsbygdsnäringarna kommer staden att bidra till en högre tillväxt än tidigare, vilket kan verka som om städerna i sig har en positiv effekt på den ekonomiska tillväxten. Detta är dock inte någon slutsats som Polèse automatiskt ansluter sig till. Istället poängterar han omfördelningseffekternas positiva betydelse för såväl förstadsstillväxten som den ekonomiska tillväxten.

En central ingrediens i detta omvandlingsförlopp är att när den nationella ekonomin växer blir även rollfördelningen mellan städer förändrad. Mer standardiserad produktion flyttar ut från de mest centrala urbana områdena i enlighet med traditionell lokaliseringsteori. Dessa ”rumsliga produktcykler” fortsätter så länge som den ekonomiska tillväxten fortgår och den nationella ekonomin växer.

Polèses slutsats blir således att städer är viktiga och betydande för utvecklingen men inte för att de är unika motorer med avseende på ekonomisk tillväxt utan för att urbana miljöer i allt större utsträckning är platser där människor bor och där ekonomiska aktiviteter i allt större utsträckning äger rum.

⁹¹ Krugman, 1996.

⁹² Här stöder sig Polèse på bl.a. Reinikka & Svensson, 1999; Bjortavn, 2000; Freire & Polèse, 2003.

⁹³ Polèse är medveten om att detta kan vändas i sin motsats: ”Proponents of the Jacobs hypothesis might respond that it is, precisely, cities (as primary organs) that shape national cultures and institutions”. Polèse, 2005, sid. 1440. Alltså; återigen ett ”höna eller ägg problem”.

Att göra städer till attraktiva platser och så ekonomiskt effektiva som möjligt bör således vara ett prioriterat mål med hög policyrelevans, vilket också bör få positiva effekter på tillväxten.

Urbanforskningen har – som nämndes ovan – till stor del varit fokuserad kring storstadsregioner eller ”metropolitan areas” och dess effekter på ekonomisk tillväxt och segregation eller industristäder på tillbakagång och omvandling och dess effekter på arbetsmarknad och regional polarisering. ”Micropolitan areas” är städer som ligger just under storstadsregionerna och som kan betraktas som ”mini-metros” eller växande stadsregioner som närmar sig storstadsregionerna i storlek och struktur. Dessa har dock inte tillnärmelsevis tilldragit sig samma intresse i den vetenskapliga litteraturen eller inom regional- eller urbanforskningen. Ofta har dessa ”nästan intill storstäder” behandlats i separata studier där någon enskild stadsregion analyserats men de har i regel inte analyserats som aggregat eller begrepp i sin helhet med utgångspunkt i den specifika situation som de befinner sig i.⁹⁴

Denna underlåtelse tar således Mulligan och Vias (2006) upp i artikeln ”Growth and change in U.S. micropolitan areas”. Utgångspunkten är 1990 års folkräkning i Förenta Staterna där man lokaliserar 581 storkommuner som inte innefattar några storstadsregioner men innefattar 496 regioner som karakteriseras som ”micropolitan areas” eller ”mini-metros” och som är stadsregioner som håller på att utvecklas till storstadsregioner (”emerging metropolitan areas”). Den hittills varande forskningen har kommit fram till att dessa ”mini-metros” är heterogena till sin karaktär med avseende på såväl ekonomisk struktur som utvecklingsförlopp.⁹⁵

Artikeln består av två delar. En del behandlar utvecklingen av ”mini-metros” mellan 1980 och 2000 och den andra delen analyserar simultant befolknings- och sysselsättningsutvecklingen och dess relationer till varandra. I analysen ingår även demografiska, ekonomiska och geografiska faktorer.⁹⁶

Två huvudsakliga utvecklingstrender kan urskiljas. Det har skett en befolkningsmässig förskjutning inom kategorin ”mini-metros” från öst till väst och från nord till syd. Den befolkningsmässiga förskjutningen ligger således i linje med den som observeras för befolkningen i sin helhet. Den andra trenden är att befolkningen i dessa ”mini-metros” har blivit alltmer utspridda och särskilt perifera kustregioner ha dragit nytta av denna utvecklingstrend. Även om sysselsättningen har förskjutits i samma riktning som befolkningen så var detta skift inte lika uttalat. Gravitationscentrum med avseende på sysselsättningen låg något mera norrut och något mera österut än motsvarande punkter för befolkningen. Detta förklarar Mulligan & Vias med att andelen icke-förvärsarbetande förmodligen är större i de västra och södra delarna av landet än i de norra och östra. I jämförelse med den geografiska spridningen med avseende på ”micropolitan areas” är sysselsättningen bland ”mini-metros” koncentrerad till de inre delarna av Förenta Staterna medan befolkningen är relativt mer koncentrerad till de perifera delarna. Gapet mellan de olika kategorierna har dock minskat mellan 1980 och 2000.

⁹⁴ Ett undantag vad gäller Sverige är den studie som ERU och SCB gjorde 1991 där olika s.k. förvärsregioner grupperades enligt Wards metod (ERU & SCB, 1991). Ett senare exempel är NUTEK s.k. regionfamiljer där olika stadsregioner grupperas och analyseras (se t.ex NUTEK, 2006).

⁹⁵ Clavac et al., 1998; Vias et. al., 2002; Mulligan & Molin, 2004.

⁹⁶ För en utförligare genomgång av metod och regressionsresultat hänvisas till Mulligan & Vias, 2006.

Sysselsättningsdata med avseende olika sektorer och yrkesgrupper används som ett mått på specialiseringsgraden med avseende på olika "mini-metros".⁹⁷ Tendensen är att regioner med inriktning på varuproduktion blev färre medan regioner som karakteriserades av en hög andel sysselsatta inom tjänstenäringarna fick ökad betydelse – en utveckling som således följer den allmänna tendensen med avseende på omvandlingen från ett industriellt till ett post-industriellt samhälle. Dessutom finner man att olika "mini-metros" blir allt mer diversifierade i samband med att de blir allt större och detta gäller för alla storlekskategorier. Tillväxten i sig tycks – kanske föga överraskande – således påverka den ekonomiska strukturen i en alltmer mångsidig riktning.

Hur ser då sambandet ut mellan befolknings- och sysselsättningsförändring? För att lösa upp denna "höna eller ägg" problematik görs ett antal s.k TOLS-regressioner⁹⁸ enligt följande basmodeller:

$$EMP_t - EMP_{t-1} = g(POP_t, EMP_{t-1}, Y)$$

$$POP_t - POP_{t-1} = f(POP_{t-1}, EMP_t, X)$$

I ekvationerna ovan står POP för befolkning, EMP för sysselsättning, X och Y för exogena faktorer som kan tänkas påverka företagets och hushållens lokaliseringsval. I regressionerna innefattar vektorerna X och Y följande variabler – *lokalisering* vid tidpunkt t, *specialisering* vid tidpunkt t-1 samt privata och allmänna intäkter som inte är löner ("*transfereringar*") vid tidpunkt t-1.

Utifrån de skattningar som görs finner man att befolkningsutvecklingen är en funktion av såväl tidigare befolkningsförändringar som tidigare sysselsättningsförändringar. Lokaliseringsfaktorn visade att läget har betydelse – en lokalisering i syd eller väst har större inflytande än en lokalisering i öst eller norr både vad gäller befolknings- och sysselsättningsförändring. "Mini-metros" som var inriktade på varuproduktion hade dessutom en sämre befolknings- och sysselsättningsutveckling än stadsregioner som var inriktade mot tjänsteproduktion. Man finner också att transfereringarna minskar i betydelse över tiden. Det finns dock skillnad mellan olika typer av transfereringar. Räntor, avkastning på kapital och olika typer utdelningar har en positiv inverkan på både befolknings- och sysselsättningsutveckling medan allmänna transfereringar verkar hämmande på tillväxten.

Det kanske mest intressanta resultat är sambandet mellan befolkning och sysselsättning. Utifrån de skattningar som görs finner man att betydelsen av tidigare befolknings- och sysselsättningsförändringar har effekt på befolkningsförändringarna i ett senare skede medan det omvända inte tycks gälla i samma utsträckning – dvs att tidigare befolknings- och sysselsättningsförändringar inte har någon större effekt på sysselsättningsförändringarna senare. Slutsatsen som författarna dras är att det således inte råder något ömsesidigt orsakssamband mellan befolknings- och sysselsättningsförändringar. Istället tycks det vara befolkningsförändringarna som i betydligt högre grad än sysselsättningsförändringarna är drivmedlet i utvecklings- och omvandlingsprocessen med avseende på såväl förändrad ekonomisk struktur som lokaliseringsskift. Även om "microplitan areas" har blivit alltmer diversifierade och lika med avseende på ekonomisk struktur i samband

⁹⁷ *Specialiseringsgraden (CS, coefficient of specialisation) mäts enligt Isard, 1960. CS kan variera mellan 0 som representerar fullständig diversifiering och 1 som representerar fullständig specialisering. För en utförligare presentation, se Mulligan & Vias, 2006, sid 215.*

⁹⁸ *TOLS står för "two-stages least-square" och är en regressionsansats som används för att estimerar parametrar när en förklarande variabel utgörs av en endogen variabel i en tidigare tidsperiod.*

med att de växer och utvecklas så har inte de ömsesidiga samband mellan befolknings- och sysselsättningsförändringar som man finner i storstadsregionerna blivit fallet i dessa "mini-centras".

3.2 Städer och urbana agglomerationer

Artikel 1: Phelps, N. A. (2004) "Clusters, Dispersion and the Spaces in Between: For an Economic Geography of the Banal". *Urban Studies*, Vol. 41, Nos. 5/6, May 2004.

Artikel 2. Duranton, G & Puga, D. 2005. "From sectoral to functional urban specialisation". *Journal of urban Economics*, 57.

N. A. Phelps tar i en artikel i *Urban Studies* 2004, *Clusters, Dispersion and the Spaces in Between: For an Economic Geography of the Banal*, upp problemet att agglomerationsforskningen till stor del fortfarande bygger på teorier som emanerar från Marshalls tankar om "industriella distrikt". Trots det allt större intresset för kluster och agglomerationer med avseende på ekonomiska aktiviteter så har intresset för explicita teoretiska studier rörande den förändrade geografiska skalan med avseende på dessa ekonomisk-geografiska fenomen varit förvånansvärt få. Marshalls industriella distrikt från slutet av 1800-talet var små självförsörjande och ensligt belägna industristäder eller lokaliserade till vissa kvarter i stora städer.⁹⁹ Idag är bilden helt annorlunda – istället för små isolerade "öar" så gäller polycentriska agglomerationer där spridning i stora urbana områden eller städer i nätverk har fått allt större betydelse. Det finns en tendens att i litteraturen förstora effekterna av de skalfördelar som finns i ett avgränsat distrikt inom en stad – som t ex Marshalls industriella distrikt – till att vara giltiga i allt större skala. Städer, regioner och t.o.m länder och internationella regioner är exempel där utvecklingen förklaras med begrepp som hänför sig till en tidigare period och dessutom avgränsade inomurbana delområden. Det flerkärniga Los Angeles, Randstad i Nederländerna eller den regionaliserade ekonomin i Sydöstra England är några av de exempel som Phelps hänvisar till och som är helt annorlunda till sin karaktär än Marshalls industriella distrikt. Det är således viktigt att förstå "the processes that have worked and re-worked settlement space by increasing its scale, fragmenting its communities and nodal points of interaction;"¹⁰⁰

Utgångspunkten för och den röda tråden i Phelps artikel är således att nya teorier – och därmed även förklaringar – till det förändrade mönstret med avseende på lokalisering, agglomerationer och städernas betydelse till stor del har lyst med sin frånvaro. Med hänvisningar till bl a Peter Hall och Ghent Urban Studies Team där det konstateras att tillväxten av den centrala staden går hand i hand med en ökad täthet i periferin och att detta leder till att denna i allt större utsträckning börjar interagera inte endast med "city" utan även med hela regionen. Peter Hall poängterar att de nya verksamheter och aktiviteter som i växande omfattning har uppkommit i för- och randstäderna ("edge cities") inom storstadsregionerna också har förändrat specialiseringsmönstret inom storstadsregionerna i riktning mot en alltmer inomregional polycentrisk struktur.¹⁰¹ Visserligen är dessa utspridda urbana strukturer baserade på agglomertionsfördelar som verkar i stadsregionerna men senare tids studier har alltmer kommit att ifrågasätta de traditionella agglomerations-teorierna som ett medel att förstå dessa processer. Phelps slutsats blir att även om de dessa delvis fortfarande är relevanta som förklaringsmodeller är de dock otillräckliga och för

⁹⁹ Hall, 1962.

¹⁰⁰ Citatet emanerar från Gottdiener, 2002, sid 178, och hämtat från Phelps, 2004, sid 972.

¹⁰¹ Hall, 1997, 2000; Ghent Urban Studies Team, 1999.

inskränkta för att analysera och förstå de i allt större utsträckning rumsligt spridda formerna av service-inriktade agglomerationer och kluster. Phelps för även in begreppet "borrowed size" (se tidigare avsnitt) för att ytterligare poängtera betydelsen av att analysera de nya mönster som växer fram med städer och orter utanför själva storstaden men som utvecklas delvis genom de fördelar som närheten till denna medför och resulterar i.

Slutsatsen av Phelps resonemang blir att det krävs en förnyelse av ekonomisk-geografisk teori för att öka förståelsen av hur dagens agglomerationer har uppkommit, verkar och i vilka nya miljöer och rumsliga nivåer de är applicerbara på.

I en artikel i *Journal of Urban Economics* från 2005, *From sectoral to functional urban specialisation*, diskuterar och analyserar Gilles Duranton och Diego Puga den förändring från sektoriell till funktionell specialisering som ägt rum under de senaste årtiondena i USA, en utveckling som även tycks ha ägt rum i Europa och framför allt då i Tyskland.¹⁰²

Den sektoriella specialiseringen mäts för perioden 1977–1997 och den funktionella specialiseringen omfattar undersökningsperioden 1950–1990. Specialiseringen mäts utifrån utvecklingen av ett Gini-index baserat på utvecklingen inom industrisektorn på två-siffror nivå i Förenta Staterna. Populationen består av sex urbana kategorier baserade på storlek. Gini-indexet mäter hur sektoriella specialiseringsgraden har förändrats. En stad som är nära värdet 1 är mer eller mindre fullständigt specialiserad inom en sektor som är liten på nationell nivå. Om värdet är nära 0 är den sektoriella spridningen av sysselsättningen ungefär densamma som gäller för nationen i sin helhet.¹⁰³

Den funktionella specialiseringen uttrycks som relationen mellan företagsledning och sysselsatta inom den ordinarie produktionen. Specialiseringsgraden mäts då som avvikelser från det nationella genomsnittet i antalet direktörer och beslutsfattare per hundra arbetare i precisionsproduktion, standardiserad produktion och sammansättning.

Duranton och Puga finner att de minsta stadsregionerna är mer sektoriellt specialiserade än de större. Den funktionella specialiseringen uppvisar en motsatt bild jämfört med den sektoriella specialiseringen – ju större regionen är desto mer funktionellt specialiserad är den. Utvecklingen har också gått från sektoriell specialisering till funktionell specialisering över tiden. Gini-koefficienten faller inom alla urbana storlekskategorier och den funktionella specialiseringen ökar i de två största stadskategorierna medan den sjunker i övriga. Man kan även se ett samband mellan funktionell specialiseringsgrad och storleksfaktorn. Den största urbana kategorin ökar mest medan den minsta minskar mest.

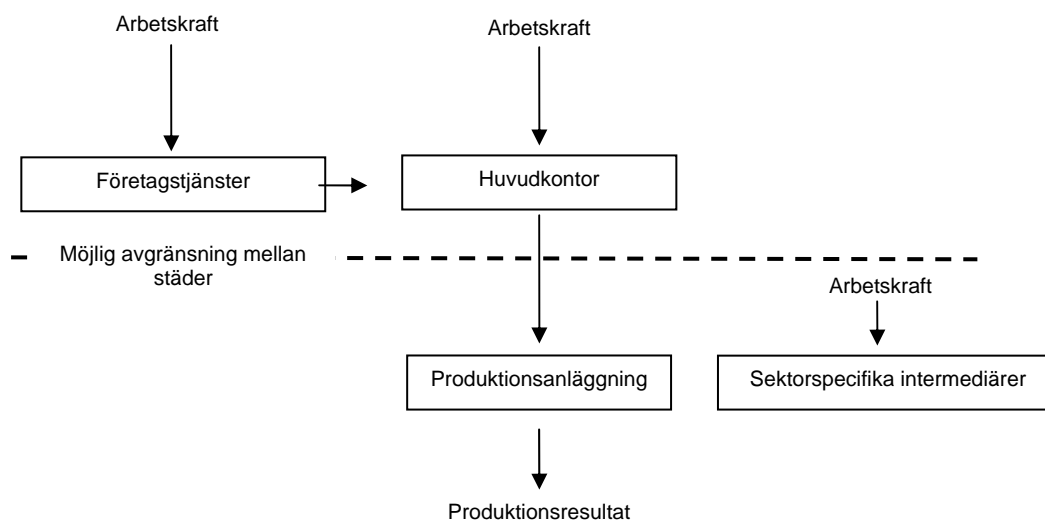
Även om stora stadsregioner var överrepresenterade med avseende på funktionell specialisering så fanns det 1950 inte någon helt klar fördelning eller ranking mellan olika stadsregioner med avseende på storlek. Fyrtio år senare gäller inte detta längre – det finns ett klart samband mellan storlek och funktionell specialisering och utvecklingen har gått i en divergerande riktning. Stora städer har blivit specialiserade sig på ledningsfunktioner medan mindre har blivit inriktade på produktion. Utvecklingen har gått mot en ökad separation med avseende på olika funktioner inom olika företag. Detta kan åskådliggöras schematiskt i figur 3.2, vilken även kan ses som en utgångspunkt för den formella och

¹⁰² Duranton & Puga, 2005. Vad gäller Tyskland hänvisas i artiklen till Bade et al., 2003.

¹⁰³ Duranton & Puga mäter Gini-indexet enligt följande $\frac{1}{2} \sum_h |s_h - \bar{s}_h|$ där s_h står för den lokala andelen och $\bar{s}_h$ för den nationella andelen med avseende på sysselsättningen i sektor h .

metodorienterade delen av artikeln. De formella och metodorienterade avsnitten kommer dock inte att behandlas i denna översikt.¹⁰⁴

Figur 3 En schematisk beskrivning över den sektoriella input-output strukturen inom företag, där den funktionella specialiseringen även är en rumslig specialisering mellan olika stadsregioner. Source: Duranton & Puga (2005).

En orsak till den ökade funktionella specialiseringen är de tekniska framsteg som skett på telekommunikations- och transportområdet, vilket gjort det mindre kostsamt att flytta ut delar av verksamheten från storstäderna, vilket stimulerat separationen av produktions- och ledningsaktiviteterna. Ett sådant särskiljande är meningsfullt endast om produktionen förläggs till områden som är specialiserade på varuproduktion och samma typer av verksamhet medan ledningsfunktionerna förläggs till områden specialiserade på företagsorienterade tjänsteverksamheter. Företagsorienterade tjänster är beroende av nära kontakt med kunder och marknad vilket stimulerar lokaliseringen till stora städer. Detta är ännu mer uttalat vad gäller specialistverksamheter. Standardiserade tjänsteverksamheter kan emellertid med fördel läggas i lågkostnadsområden eftersom dessa inte är beroende av varken rumslig närhet eller ett stort utbud av högutbildad arbetskraft. Detta leder till en separation av olika verksamheter till städer och regioner som kännetecknas av olika förutsättningar och komparativa fördelar. Den allt mer tilltagande funktionella specialiseringen medför således att ledningsfunktioner och huvudkonto i allt större utsträckning lokaliseras till stora städer medan standardiserad produktion lokaliseras till små städer.

3.3 Polycentrism och tillväxt

Artikel: Meijers, E. (2005) "Polycentric urban regions and the quest for synergy: Is a network of cities more than the sum of its parts?" *Urban studies*, 42 (4), 765–781. 2005

Randstad-området i Nederländerna är ett av de europeiska storstadsområdena som kanske mest förknippas med städer i nätverk eller polycentriska stadsregioner och en region där man kan påvisa positiva synergieffekter på grund av den polycentriska utvecklingen. Randstad består av det område som omfattar städerna Amsterdam, Haag, Rotterdam och Utrecht.

¹⁰⁴ Se istället Duranton & Puga, 2005, sid. 348-365.

Den norra vingen består av en stadsregion med Amsterdam som centralort och där även bl a Utrecht ingår. Den södra vingen omfattar städer som Haag, Delft, Rotterdam, Dordrecht och Leiden.

Empiriska analyser med avseende på den polycentriska utvecklingens effekter på synergi och ekonomisk utveckling lyser emellertid till stor del med sin frånvaro. I en artikel från 2005 i *Urban studies*, "Polycentric urban regions and the quest for synergy: Is a network of cities more than the sum of its parts?", tar Evert Meijers upp denna försummelse och anser att detta till stor del är betingat av begreppsmässig oklarhet där begreppen inte empiriskt har analyserats.¹⁰⁵ Istället har man utgått från att polycentrisk utveckling "per definition" resulterar i synergieffekter och att helheten blir större än delarna. Meijers (2005) har därför tagit sig an uppgiften att diskutera polycentrism i allmänhet och den polycentriska utvecklingen i Randstad och dess synergieffekter i synnerhet.¹⁰⁶

Meijers skiljer på två typer av synergier – horisontell och vertikal synergi. Horisontell synergi uppkommer genom samarbete som resulterar i skalekonomier och positiva nätverksexternaliteter ("network externalities", "club-networks"). Utmärkande för dessa är att endast de i nätverket involverade aktörerna kan dra nytta av dessa nätverk eller externa effekter och dessa aktörer kan vara såväl människor och företag som städer.

Vertikala synergier ("web-networks") är det mervärde som uppstår då flera städer specialiserar sig inom olika nischer. Synergieffekten är då den effektivitetsvinst som uppstår då aktören/staden koncentrerar sig på en kärnverksamhet och därmed inte behöver lägga energi på aktiviteter som inte är central för verksamheten. Detta uppstår genom specialisering, omfördelning och medverkan efter förmåga och kompetens. Detta innebär i sin tur att staden kan förbättra sig inom sin specialitet och utveckla sin ekonomiska identitet.

Genom dessa synergier kan således ett system av städer i en region skapa en större diversifiering med avseende på ekonomiska funktioner än de enskilda städerna var för sig kan åstadkomma. Genom att skapa större kritiska massor för komplementära städer – och därmed horisontella synergier – skapas också möjligheter till ytterligare specialisering inom respektive verksamhet/stad och följaktligen uppstår då också vertikala synergieffekter i respektive stad. Regionen uppnår då också högre välfärd och ett mer diversifierat samhällsliv.

Meijers (2005) analyserar Randstad som polycentrisk region utifrån ovanstående utgångspunkter under en sexårsperiod kring det senaste sekelskiftet – perioden 1996–2002. Randstad anses dominerat av komplementära nätverk baserade på vertikal integration, rumslig specialisering och komplementära urbana centra, såväl större som mindre städer. Analysen av Randstad syftar till att undersöka ifall detta är fallet och då baserat på empiriska data.

Analysen utgår från fyra olika populationer och omfattar utvecklingen, dels hela Randstad inkluderande 14 städer, dels endast de fyra stora städerna – Amsterdam, Haag, Rotterdam och Utrecht. Dessutom görs två ytterligare analyser – dels av den norra ringen med Amsterdam i centrum, dels av den södra ringen med Haag och Rotterdam i centrum. Analysen är en "correspondance analysis" vilket – förenklat – innebär att man analyserar sambanden mellan rader och kolumner i en tabell eller matris för att därmed lokalisera likheter

¹⁰⁵ För en genomgång av olika synsätt och begrepp, se ESPON 1.1.1. Final Report, 2004. Se även Adolphsson, Johansson & Van Well, 2006.

¹⁰⁶ Meijers, 2005. Denna studie kan ses som en fortsättning på en tidigare studie med Meijers & Romein, 2003.

och skillnader. Aktiviteter med likartad fördelning kommer att representeras med punkter nära varandra och aktiviteter med olikartad fördelning kommer att placeras långt ifrån varandra. Utifrån detta kan två mått erhållas, dels ”total inertia” som mäter koncentrationen kring en centroid som representerar den genomsnittliga profilen, dels en ”komplementaritetkvot” (”complementary ratio”). Ju högre värden på dessa mått desto högre grad komplementaritet och större inslag av polycentrism.¹⁰⁷

Analysen visar att de stora städerna har klara och distinkta roller där olika städer är specialiserade på olika verksamheter. Amsterdam domineras av kommersiell service, Rotterdam av transportnäringar och Haag av administrativa verksamheter. Det visar sig också att den södra vingen som domineras av Rotterdam och Haag uppvisar högre värden med avseende på komplementaritet än den norra som domineras av Amsterdam.

Med avseende på synergieffekterna finner Meijers inte något entydigt resultat. Den ena synergieffekten, samarbete, tycks ha blivit alltmer förekommande och uttalad i regionen. Det tycks som om denna typ av nätverk har fått större betydelse med positiva synergieffekter som följd. Däremot tycks den andra synergieffekten, komplementaritet, ha minskat i betydelse. Denna är av särskild betydelse för polycentrisk utveckling. Detta skulle, något överraskande, visa på att regionen har blivit mindre och inte mer polycentrisk och komplementär. Resultaten visar också klart att städernas ekonomiska profil har blivit mer likartad och mindre differentierad och specialiserad mellan åren 1996 och 2002. Detta gäller samtliga undersökta stadsregioner – Randstad 4, Randstad 14, norra och södra vingen. Den minskade komplementariteten tyder således på en utveckling mot mera homogena ekonomiska roller för de olika städerna. Den norra ringen – med Amsterdam som centrum – är den region som Meijers finner mest diversifierad och komplementär medan Randstad 14 uppvisar den lägsta graden av komplementaritet. Andra studier – som Meijer hänvisar till – visar även på att specialiseringen mellan olika städer har avtagit över tiden, åtminstone kring sekelskiftet.¹⁰⁸

Slutsatsen av Meijers analys med avseende på utvecklingen i Randstad blir att utvecklingen mot en nätverksinriktad urban struktur i urbana regioner är fördelaktig med avseende på horisontella synergier medan däremot vertikala synergier som grundas på komplementaritet och specialisering tycks ha fått minskad betydelse. Meijers varnar dock för en alltför strikt tolkning av resultaten, vilka bör behandlas med försiktighet tills de bekräftas av ytterligare studier och forskning.

---

¹⁰⁷För en utförligare, och kanske mer klagörande av metoden och detaljerad tolkning av resultaten, se Meijers, 2005, sid. 774-778.

¹⁰⁸Meijer hänvisar här till Duranton & Puga, 2001.

4 Avslutande kommentarer

Syftet med denna studie var att göra en översikt över vad som har skrivits med relevans för sambanden mellan städer och ekonomisk tillväxt. Syftet har däremot inte varit att göra någon metaanalys av vad som skrivits utan fokus har varit på att ge en kunskapsöversikt, vilket även ger skriften dess karaktär av deskription och referat av olika studier och ståndpunkter. Att göra en allomfattande översikt har av förklarliga skäl inte varit möjligt, vilket också innebär att en hel del studier som har haft stor betydelse inom t ex agglomerationsforskningen in har kunnat behandlas.

Fem studier har dessutom behandlats mera utförligt inom områdena ”Städer och ekonomisk tillväxt”, ”Städer och urbana agglomerationer” samt ”Polycentrism och tillväxt”. Urvalet har inte varit betingat av någon kvalitetsbedömning utifrån subjektivt vetenskapliga aspekter utan snarare har grunden varit att belysa några vetenskapligt bedömda artiklar i s k ”referee-tidskrifter” inom olika områden som berör ämnet ”städer och ekonomisk tillväxt”.

Utifrån den litteratur som gått igenom kan man iaktta två huvudsakliga riktningar med avseende på orsakssambanden mellan städer och ekonomisk tillväxt. En är att urbaniseringen, staden och stadsmiljö i sig är en drivkraft för ekonomisk tillväxt. Detta synsätt framhäver således stadens inre egenskaper – såväl ekonomiska som sociala – mer än de tekniska, strukturella och ekonomiska effekter som äger rum utanför ”stadens murar”. Staden blir då också det självklara analysobjektet och det är snarare staden som ekonomisk enhet än nationen som står i fokus för analysen.

Den andra riktningen poängterar strukturomvandlingen och den ekonomiska utvecklingen som orsak till urbaniseringen. Här poängteras relationerna mellan stad och land, olika rumsliga omvandlingsperspektiv samt teknik- och produktivitetsutvecklingen inom olika nationella aggregat, vilket också ger ett helt annat perspektiv på sambandet mellan städer och ekonomisk utveckling.

Något hårdtaget kan sägas att den första varianten poängterar ”pull-faktorerna” med den andra poängterar ”push-faktorerna”. Den senare förutsätter dock att det finns en fungerade stadsmiljö för att staden i skede nummer två skall bidra till den ekonomiska tillväxten både regionalt och nationellt. Det finns exempel från bl.a u-länderna där push-faktorerna ger upphov till en urbanisering utan utveckling på grund av just frånvaron av institutionella, sociala och ekonomiska tillväxtmiljöer i stadsmiljöerna, vilket snarare ger upphov till utanförskap och segregering än tillväxt och välstånd.

Dessa båda synsätt tycks dock snarare vara komplementära än alternativa och där båda ingår i kumulativ och självförstärkande process. Att bortse från tekniska förändringar som sker på en rumsligt aggregerad nivå med ”överförings- eller överflyttningssvinster” som följd är lika inskränkt som att förneka staden som tillväxtskapande faktor eller att rumsliga produktcykler existerar på grund av att olika städer och regioner har olika utvecklingsförutsättningar. Vad som sedan är höna och vad som är ägg blir således en konsekvens av vilka processer man föredrar att lägga tonvikten på.

Litteratur

- Adolphsson, M., Johansson, J. & Van Well, L. 2006. Polycentrism, monocentrism och regionförstoring. Alternativa och/eller komplementära utvecklingsförlopp. KTH/Näringsdepartementet/Nutek (under tryck).
- Alonso, W. 1964. Location and Land Use. Harvard University Press.
- Alonso, W. 1973. "Urban zero population growth". Daedalus, 102.
- Anas A., Arnott R. & Small K. A. (1998). "Urban spatial structure". Journal of economic literature, (36).
- Andersson & Strömqvist, 1988. K-Samhällets Framtid. Prisma.
- Bairoch, P. 1988. Cities and Economic Development: From the Dawn to the Present. University of Chicago Press.
- Becker G.S., Glaeser E. L. & Murphy K. M., 1999. "Population and Economic Growth". The American Economic Review, Vol 89, No.2.
- Bade, F-J., Laaser, C-F. & Soltwedel, R. 2003. Urban specialization in the Internet age – empirical findings for Germany. Kiel Institute for world Economics.
- Bjortavn, K. 2000. "Urban infrastructure and industrialization". Journal of Urban Economics, 48.
- Castells, M. 1989. The informational City: Information Technology, Economic Restructuring and the Urban Regional process. Cambridge, MA. Oxford, UK: Blackwell.
- Castells, M. 1996. The Rise of the Network Society, The Information Age: Economy, Society and Culture. Vol.1. Cambridge, MA. Oxford, UK: Blackwell.
- Castells, 1997. The Rise of the Network Society, The Information Age: Economy, Society and Culture. Vol.2. Cambridge, MA. Oxford, UK: Blackwell.
- Cheshire, P. C. & Hay, D. G. 1988. Urban Problems in Western Europe: An Economic Analysis. London: Unwin Hyman.
- Christaller, W. 1933 (1966). Die zentralen Orte in Süddeutschland. Jena. Engelsk utgåva 1966. Central Places in Southern Germany. Prentice-hall, Englewood Cliffs.
- Ciccone, A. & Hall, R. E., 1996. "Productivity and the Density of Economic Activity". The American Economic Review, Vol 86, No1.
- Clavac, S. M., Vias, A. C. & Mulligan, G. F. 1998. "Population and employment interactions in the growth of United States micropolitan areas". Urban Geography 19.
- Davis, J. & Henderson, J. V. 2003. "Evidence on the Political Economy of the Urbanization Process". Journal of Urban Economics.
- Davoudi, S. 2003. "Polycentricity in European Planning: From an analytical tool to a normative agenda". European Planning Studies, Vol. 11(8).
- Dicken, P. 2003. The Global Shift. Paul Chapman Publishing.
- Duranton, G & Puga, D. 2001. "Nursery Cities: Urban Diversity, Process Innovation, and the Life Cycle of Products". American Economic Review, Vol 91, No5.

- Duranton, G & Puga, D. 2005. "From sectoral to functional urban specialisation". *Journal of urban Economics*, 57.
- Elizondo, R. L. & Krugman, P. 1992. "Trade Policy and the Third World Metropolis". National Bureau of Economic Research, Working paper 4238.
- ERU & SCB, 1991. "Lokala arbetsmarknader och förvärvsregioner", *Information i prognosfrågor 1991:7*.
- ESPON 1.1.1 Final Report. 2004. www.espon.eu
- ESPON 1.1.3 Final Report. 2006. www.espon.eu
- Florida, R., 2002. *The Rise of the Creative Class*. New York: Basic Books.
- Fujita, M. & Thisse, J-F. 2002. *Economics of Agglomeration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ghent Urban Studies Team. 1999. *The Urban Condition: Space, Community, and Self in the Contemporary Metropolis*. Rotterdam. 010 Publishers.
- Glaeser, E. L. 1994. "Cities, information and economic growth". *Cityscape*, 1(1).
- Glaeser, E. L. 1998. "Are cities dying?" *Journal of Economic Perspectives*, 12(2).
- Glaeser, E. L. 2000. "The new economics of urban and regional growth". I Clark, G., Feldman, M. & Gertler, M. (red). *The Oxford Handbook of Economic Geography*. Oxford: Oxford University Press.
- Glaeser, E. L. 2005. "Review of Richard Florida's *The Rise of the Creative Class*". *Regional Science and Urban Economics*, 35.
- Glaeser, E. L., Kallal, H. D., Scheinkman, J. A. & Shleifer, A., 1992. "Growth in Cities". *Journal of Political Economy*. 100(6).
- Gordon, I. & Monastiriotis, V. 2006. "Urban Size, Spatial Segregation and Inequality in Educational Outcomes". *Urban Studies*, Vol 43, No. 1.
- Gottdiener, M. 2002. "Urban analysis as merchandising: the LA school and the understanding of metropolitan development". I Eade, J. & Mele, J. (red). *Understanding the City: Contemporary and Future Perspectives*. Oxford, Blackwell.
- Haig, R. M. 1926. "Toward an Understanding of the Metropolis". *Quarterly Journal of Economics*, 40:1.
- Hall, P. 1962. *The Industries of London since 1861*. London: Hutchinson.
- Hall, P. 1988. "Urban Growth and Decline in Western Europe". I Dagan, M. & Kasarda, J. D. (red). *The Metropolis Era. Vol 1: A World of Giant Cities*. Beverly Hills och London: Sages.
- Hall, P. 1997. "Modelling the Post-industrial City". *Futures*, 29.
- Hall, P., 1999. *Cities in Civilization: Culture, Innovation, and Urban Power*. London: Phoenix Giant.
- Hall, P., 2000. "Creative Cities and Economic Development." *Urban Studies*, 37(4).
- Hansen, N. 1990. "Impct of small and Intermediate-Sized cities on Population Distribution: Issues and Responses". *Regional Development Dialogue*, Spring 11.

- Henderson, J. V. 1988. *Urban Development: Theory, Fact and Illusion*. New York: Oxford University Press.
- Henderson, J. V. 1997. "Externalities and urban development". *Journal of Urban Economics*, 42.
- Henderson, J. V., 2003a. "The Urbanization Process and Economic Growth: The So-What Question." *Journal of Economic Growth*, (8).
- Henderson, J. V., 2003b. "Marshall's scale economies". *Journal of Urban Economics*, (53).
- Howard, 1898.
- Isaksen, A. 2005. "Den kreative klassen og regional næringsutvikling i Norge". Arbetsnotat 22/2005, NIFUSTEP, Oslo.
- Iasard, W. 1960. *Methods of Regional Analysis*. MIT, Cambridge, Mass.
- Jacobs, J., 1969. *The Economy of Cities*. New York: Vintage.
- Jacobs, J., 1984. *Cities and the Wealth of Nations. Principles of Economic Life*. New York: Vintage.
- Johansson, M. & Persson, L. O., 2000. "Lokala arbetsmarknader i konkurrens – arbetskraftens rörlighet under 1990-talet." Rapport 1 från regionalpolitiska utredningen. Fritzes.
- Kloostermann, R. C. & Lambregts, B. 2001. "Clustering of economic activities in polycentric urban areas: the case of Randstad". *Urbans Studies*, 38.
- Krugman, P., 1991. "Increasing Returns and Economic Geography". *Journal of Political Economy*, (99).
- Krugman, P. 1993. "First Nature, Second Nature and the Metropolitan Location". *Journal of Regional Science*, 33:2.
- Krugman, P. 1996. "Making sense of competitiveness debate" *Oxford Economic Review*, 12.
- Lemelin, A. & Polèse, M. 1995. "What about the bell-shaped relationship between primacy and development?" *International Regional Science Review*. No.18.
- Lucas, R. 1988. "On the Mechanics of Economic Development." *Journal of Monetary Economics*, No.22.
- Lucas, R. 2001. "Externalities and Cities." *Journal of Economic Dynamics*, No.4.
- Lösch, A. 1944, (1954). *Die raumlische Ordnung der Wirtschaft*. Jena. Engelsk utgåva 1954. *The Economics of Location*. New Haven.
- Marshall, A. 1890. *Principles of Economics*. London: Macmillan.
- McCann, P. 2001. *Urban and Regional Economics*. Oxford University Press.
- Meijers, E. (2005) "Polycentric urban regions and the quest for synergy: Is a network of cities more than the sum of its parts?" *Urban studies*, 42 (4).
- Meijers, E & Romein, A. 2003. "Realizing Potential: Building Regional Organizing Capacity in Polycentric Urban Regions". *European Urban and Regions Studies*, 10(2).

- Moomaw, R. L. & Shatter, A. M. 1996. "Urbanization and Economic Development: A Bias toward Large Cities?" *Journal of Urban Economics*, (40).
- Mulligan, G. F. & Molin, A. 2004. "Estimating population change with a two category shift-share model". *Annals of Regional Science*, 38.
- Musterd, S., Ostendorf, W. & De Vos, S. 2003. "Neighbourhood effects and social mobility: a longitudinal analysis". *Housing Studies*, 18.
- NUTEK, Årsbok, diverse årgångar.
- NUTEK 2006:4. Storstadsutveckling för nationell tillväxt – ett analysunderlag.
- O'Sullivan A. 2003. *Urban economics*. Boston: McGraw-Hill, cop.
- Polèse, M. 2005. "Cities and National Economic Growth. A Reappraisal". *Urban Studies*, Vol. 42, No8.
- Phelps, N. A. 2004. "Clusters, Dispersion and the Spaces in Between: For an Economic Geography of the Banal". *Urban Studies*, Vol. 41, Nos. 5/6.
- Porter, M. 1990. *The Competitive Advantage of Nations*. The MacMillan Press Ltd.
- Pred, A. 1966. *The Spatial dynamics of U.S. Industrial Growth, 1800-1914*. Cambridge Mass: Harvard University Press.
- Pred, A. 1973. *Urban Growth and the Circulation of Information. The United States System of Cities 17790-1840*. Cambridge, Mass.
- Pred, A. 1976. *City Systems in Advanced Societies*. London: Hutchinson.
- Quigley, J. M. 1998. "Urban Diversity and Economic Growth." *Journal of Economic Perspectives*. Vol.12, No.2.
- Rauch, J. 1993. "Productivity Gains from Geographic Concentration of Human Capital." *Journal of Urban Economics*, (34).
- Regionalpolitiska utredningen, SOU 2000:36.
- Rice, P. & Venables, A. J. 2004. "Spatial determinants of productivity: analysis for the regions of Great Britain". CEPR Discussion Paper, 4527.
- Romer, P. 1986. "Increasing Returns and Long-Run Growth." *Journal of Political Economy*, (94).
- Romer, P. 1994. "Origins of Endogenous Growth". *Journal of Economic Perspectives*, 8.
- Rosenthal, S. R. & Strange, W. C. 2001. "The determinants of Agglomeration." *Journal of Urban Economics*, (50).
- Sassen, 2001. *The Global City*. Princeton University Press.
- Simon, C. & Nardinelli, C. 1996. "The Talk of the Town; Human Capital, Information and the Growth of English Cities". *Explorations in Economic History*, 33(3).
- Simon, C. & Nardinelli, C. 2002. "Human capital and the rise of American cities, 1900-1990". *Regional Science and Urban Economics*, 32.
- Simon, C. 1998. "Human Capital and Metropolitan Employment Growth." *Journal of Urban Economics*, (43).

- Sölvell, Ö., Zander, I. & Porter, M. 1993. Advantage Sweden. Nordstedts Juridik.
- Taylor P. J. & Lang R. E. 2004. "The shock of the new: 100 concepts describing recent urban change". Environment and planning A. 36.
- Third Cohesion Report, CEC, 2004:27.
- Todaro, M. P. 1979. "Urbanization in Developing Countries. I Ghosh, P. K. (red). Urban Development in the Third World. Greenwood Press, Westport, CT.
- Törnqvist, G. 1970. "Contact Systems and Regional Development". Lund Studies in Geography (B) No.35.
- Vias, A. C., Mulligan, G. F. & Molin, A. 2002. "Jobs Follows People in the Rural Rocky Mountain West". Rural Development Perspective, 14.
- Vernon, R. 1962. Metropolis 1985. Cambridge Mass: Harvard University Press.
- Weber, (1909), 1929. Alfred Weber's Theory of the Location of Industries. Chicago University Press.
- Williamson, J. G. 1965. "Regional inequality and the process of national development: a description of the patterns". Economic Development and cultural Change, 13(2).